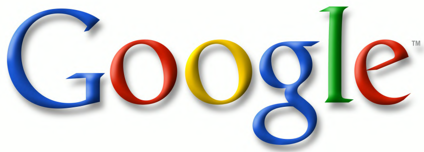
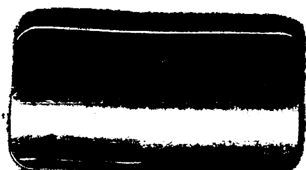

FRIDERICI CREUZERI

ORATIO

DE

CIVITATE ATHENARUM

OMNIS HUMANITATIS PARENTE.

[illegible]

FRIDERICI CREUZERI

ORATIO.

FRIDERICI CREUZERI

AUGUSTISSIMO MAGNO DUCI BADARUM A CONSILIIS AULÆ INTIMIS, DOCTRINARUM ANTIQUITATIS IN ACADEMIA HEIDELBERGENSI PROFESSORIS P. O. ACADEMIARUM REGIARUM AMSTELÆDAMENSIS, HAVNIENSIS, MONACENSIS, PARISINÆ INSCRIPTIONUM ET ELEGANTIORUM LITERARUM, TRAIECTINÆ BATAVÆ ALIARUMQUE SOCII,

ORATIO

DE

CIVITATE ATHENARUM OMNIS HUMANITATIS PARENTE.

EDITIO ALTERA EMENDATIOR.

FRANCOFURTI AD MŒNUM

SUMPTIBUS ET TYPIS BRŒNNERIANIS.

1826.

VIRIS CELEBERRIMIS

CAROLO BENEDICTO HASE

ET

RAOUL-ROCHETTE

PROFESSORIBUS PARISINIS, BIBLIOTHECÆ REGIÆ GALLICÆ PRÆFECTIS, ACADEMIÆ INSCRIPTIONUM ET ELEGANTIORUM LITERARUM ALIARUMQUE ACADEMIARUM SOCIIS,

ARTIUM GRÆCARUM INTELLIGENTIA NON MINUS QUAM ATTICA HUMANITATE CONSPICUIS

Hanc orationem voluntatis suae tesseram

D. D.

FRIDERICUS CREUZER.

PRAEFATIO.

Nuper contenderant a me viri amici juvenesque literarum studiosi, ut in Germaniâ typis repetendam curarem hanc orationem, quam in procinctu feceram Heidelbergâ Leidam vocatus, nec dicendi facultate fretus verum mori majorum obtemperans, qui in munere academico adeundo hoc vocis officium ab artium professoribus expetere consuevit. Atque facile intellexi haec studia hominum non tam oratoris facundiâ incensa esse, quam vi ac naturâ argumenti, ut quod totum contineretur laudibus Athenarum, principis urbis Graeciae, in quam nunc cum maxime omnium ora atque oculi conversi sunt.

Cujus terrae amore cum a teneris me ipse ardere senserim: nunc quoque eum refrigerari nolui. Itaque, ut, quantum in me est, animum probarem gratum in eos, a quibus humanitatis studia originem duxerunt, non

solum facile sum passus in patriâ evulgari hanc orationem, sed castigavi etiam unâ cum illis amicis, qui lucubrationibus meis nescio quomodo tantum tribuunt. Quae censura quas rationes secuta sit, quos tulerit fructus, optime intelligent, quos penes, ut poëta ait, arbitrium est et jus et norma loquendi: ceteris explicare et longum est neque necesse. Ceterum ut has posteriores curas iis commendatas velim, quibus priores haud improbatae sunt, ita optare audeam, ut hoc quidquid est libelli nonnihil faciat ad studiosorum juvenum animos sanctâ erga inventricem artium Graeciam pietate imbuendos.

Scribebam Heidelbergae Nonis Majis Ann. MDCCCXXVI.

ORATIO

DE

CIVITATE ATHENARUM OMNIS HUMANITATIS PARENTE.

Magnam inesse admonitionis vim in adspectu locorum, et veteres monuerunt, et hodie quoque peregrinatorum quivis suo ipse sensu confirmare solet. Neque vero, quare hoc fiat, cum *Pisone* quaero, sed ipsius verbis dico, naturâ datum esse, ut, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum esse versatos, magis moveamur, quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquod legamus. Quod quidem in hanc Vestram urbem maxime cadere, nemo paullo eruditior ignorat. Omitto cetera, licet haec ejusmodi sint, ut in hanc item verissime dicatur illud: quacunque ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus: et meo me nunc cum maxime studio duci patior, quod literarum disciplina continetur. Atque inde a renatis literis harum laude nobilitatos nulla fere civitas

in suorum numero plures habuit. Nihil mirum igitur usu venire, ut, quicunque artium studiosus huc devenerit, acrius multo et attentius de illis earundem adjutoribus, locorum admonitu cogitet. Hoc si iis accidere solet, qui peregrinatores tantum spectatoresque huc deferuntur, quomodo me affectum creditis, qui vocatus publice in hoc sacrarium pedem intulerim? Quo me obtutu haec spatia lustrare arbitramini, quae toties summorum virorum vocibus resonarunt, cum mihi hodie et fortasse etiam posthac hoc ipso loco dicendum sit? Quo me animo, ut in altiorem memoriam egrediar, dicere existimatis: hic HEMSTERHUSIUS fuit, hic ejus auditores RUHNKENIUS et VALCKENARIUS, cum in eâdem me cathedrâ locatum videam, quam ille Graecarum literarum doctor omnium primus occupavit, hic, dignus eo viro discipulus, suis laudibus insignem reddidit? Atque haec ipsa sedes, per funestissimam cladem orbata LUZACIO, hujus nunc quoque vocem desiderare videtur.

Quae funera sicut Vobiscum luxerunt omnes, quicunque humanitatis sensu non prorsus destituerentur, ita iidem et Vobis et literis et sibi ipsis gratulati sunt tot egregia ornamenta servata in summo discrimine urbis; quae ne funditus everteretur cavit Deus, qui eandem honestissimarum rerum omnium sedem constitui voluit. Ego autem pie veneror summum vitae mortisque arbitrum, qui ex civium Vestrorum, quos equidem salvos maluissem, obitu vitae meae rationes suspensas esse jussit, quandoquidem fas est eo magis

venerari recondita Dei consilia homines, quo minus ea perspicere valeant. Veneror item, uti decet, auctoritatem AUGUSTISSIMI REGIS, qui Dei se vicarium in his terris eo praestat maxime, quod bonas artes insigniter tuetur et liberaliter alit; quae, quoniam benefaciendo inprimis cernuntur, divinam benignitatem prae ceteris imitantur et referunt.

His ille servandis augendisque praefecit eos viros, qui ipsi non modo earundem dulcedine tenentur et quidquid de gravissimis curis otii eximitur, earum suavitate honestissime exhilarare solent, verum in eas se ita insinuarunt penitus, ut, qui hoc unum nosset, nihil praeterea eos in tota vita egisse judicaret, eorumque nomen illustratum virtutibus jam per universum literarum orbem posteritatis memoriae commendaretur.

Itaque non solum mortuorum indiciis loca haec me commovent, sed excitatur animus adspectu eorum quoque, qui salvi sospitesque in hunc amplissimum coetum coiistis. Primos enim et loco et ordine sedentes video *artium liberalium* in hoc regno *Praefectum* hujusque Academiae *Curatores* illustrissimos viros, earumque rerum, quae ad literas pertinent, omnium gravissimos prudentissimosque judices arbitrosque; quorum sententiâ comprobari eorum etiam interest, qui me longe instructiores a scientiâ et eloquentiâ promtiores huc escendere consueverunt. Quocunque porro oculos converto, conspicio homines, qui bonarum artium sensu imbuti, suam quisque disciplinam suo et ingenio et usu insigniter adjuvant

et exornant. His Te quoque assidentem video, Vir summe DANIEL WYTTENBACHI. Nam Tu mihi nominatim appellandus es, cujus nomen vel puerulo in literarum initiis tradendis mihi optimus praeceptor cum laude solebat edere. Te deinde, cum primum in aliquam hominum notitiam pervenire coepi, velut antesignanum suspiciendum et usquequaque consectandum duxi. Hanc viam ingressus magis in dies perspexi, quo Tu jam loci enisus esses; cumque, quod institueram, non datum esset, ut aequis passibus consequerer: quod concessum erat, illud feci, ut neminem magis nec admirarer nec imitarer, quicumque in his literis hac aetate et regnant et regnare communi intelligentium judicio dicuntur. Atque quo vehementius dolueram, Te mihi ereptum civibusque meis, et carissimum RUHNKENIO retineri in Bataviâ, qua nulla unquam terra has literas earumque adjutores lautius aluit; hoc magis nunc cum maxime laetor, Te redditum mihi meisque conatibus, neque civem modo redditum, sed additum etiam socium atque collegam. Quamquam quale hoc sit, collegam nancisci in literis principem, nemo non intelligit, qui quidem humanarum virium justam mensuram agere queat: ego autem novitius cum veterano compositus ita persentisco, ut timorem quoque faciat.

Atque hoc loco, Auditores, illud velim a Vobis fieri, ut mearum rerum rationem reputetis. Nam primum designor a *Praefecto* et *Curatoribus*, qui et ipsi literarum in primis laude inclaruerunt: arcessor

in eam Academiam, quae illustribus earum artium, quas profiteor, ornamentis olim conspicua, hodie quoque eadem claritate inter plurimas excellit: succedere jubeor eis viris, quibus majores neque haec terra nec ulla alia unquam protulit: adjungor ei collegae, cujus qui non plane dispar evadere velit, ei nunquam liceat in secundis, nedum in tertiis consistere. Videtisne, quae cuivis vel paratissimo munus aliquod ineunti singula timorem incutere possunt, ea mihi mediocriter instructo sese nunc objicere universa? Quo igitur diligentius REGIAE voluntatis vim expendo, et judicii Academiae hujus *Curatorum* gravitatem reputo, eo major cura me invadit sollicitudoque injicitur, quomodo tantum tam insignis muneris onus sustinere possim atque efficere, ut ei satis videar respondere. Rursus, ubi mecum cogito, illud non sine providi Dei numine factum, et, quam ego judicii gravitatem extimueram, eam aequari magnitudine beneficii, quod amplectendum potius sit, quam recusandum: igitur haec ubi mecum reputo, me ipse confirmo, et facile patior tenuitatem meam in tam insigni Vestra humanitate acquiescere. Neque Tua mihi humanitas deerit, Vir ornatissime, qui eas disciplinas Tui ingenii luce collustras, quae ab illâ virtute nomen invenerunt. Tibi junctus incitatiore gressu et alacrius tenebo eum cursum, quem sejunctus a Te, Tuo tamen exemplo ductus, institueram; et si quando vel deficiat vis ingenii vel minus instructus reperiar magnarum artium disciplinis, Te adjutore utar et

honestorum consiliorum auspice, ut non provinciae solum ratio Te mihi copulet collegiique societas, sed ea quoque necessitudo intercedat, quam studiorum voluntatisque consociatio et conglutinare et conservare solet.

Quam vero liberalitatem a Vobis, Auditores, exoptavi, velut perpetuam mearum rerum munerisque adjutricem et sociam, eam hodierno quoque die mihi ut praestetis vehementer rogo. Nam cum majorum nostrorum laudabile institutum sic ferat, ut ei, qui munus auspicetur, dicendum sit de hujusmodi argumento, quod cum illo arctius junctum videatur: equidem praeclare intelligo, a mei ingenii modulo nihil magnopere posse proficisci, quod eruditissimorum hominum animos vel advertere novitate sua possit vel delinire dulcedine vel gravitate etiam commovere. Quo magis faciendum est mihi, ut de ea re dicere instituam, unde ipse Vestri judicii rationes suspensas velim. Nam eum mea maxime intersit humaniter de me statui, equidem explicabo, quantum humanitati debeatur. Et quoniam Graecarum literarum professionem aggredior, quae Atticorum maxime scriptorum praestantiâ commendantur, verba faciam *de omnis humanitatis parentibus Athenis*. Ita fiet, ut, licet circumscriptâ ab hoc loco omni subtiliore disputatione de re notissimâ dicatur, tamen haec ipsa non aliena censeri queat neque ab hac urbe, utpote Athenis Batavis, neque a Vestris ingeniis, quae humanitatis artibus conformata splendent, neque ab hoc

meo officio, quod totum harum disciplinâ continetur. Neque illud vereor, ne hujus argumenti delectus meis consiliis aliunde officere videatur, quando in tam uberi et copiosa materia necesse sit unicuique Vestrum multa in mentem venire, quae a me ne attingi quidem possint.

Quis enim unquam tantâ ubertate ingenii, tantâ doctrinae copiâ praeditus reperietur, qui de Athenis ita perorare possit, ut non semper, cum plurima dixerit, plura tamen omisisse judicetur? Neque vero haec a me dicentur studio approbandae Vobis doctrinae, verum significandae voluntatis, quam ego totam in Vestra potestate esse cupio. Itaque spero fore, ut cum simpliciter Atticae humanitatis indicia ex vetere memoriâ repetam, ea res haud injucundam apud animos Vestros recordationem habeat, et, si minus meâ commendatione, suâ tamen dignitate Vestram mihi exigui temporis audientiam facere possit.

Atque si verum est, quod nemo dubitat, humanitatem, qualis quidem Athenis nata est, contineri iis rebus, quae hominum vitam cultiorem suavioremque et elegantiorem reddunt, continuo intelligitur, neque decus parari posse neque jucunditatem neque vitae cultum ullum, nisi prius necessitati provisum sit. Necessitatis autem notio ipsa varia quaedam et multiplex est. Eam ego, ne anceps haereat oratio, ex meliore vitae, quam nosmet ipsi vivimus, conditione repetitam judicatamque volo.

Jam ponite Vobis ante oculos prisca illa sive Pelasgia sive, ut proprie loquar, Ogygia tempora,

Auditores, et vetustissimam humani generis memoriam replicate. Videbiturne vel necessitati consultum, ubi rapto vivitur, ubi ea, quibus fames pellitur per caedem, patratis invicem latrociniis quaeruntur, ubi a vi frigoris ab impetuque ferarum vixdum bene se tutos praestant homines, qui ipsi ferarum instar digladiantium inter se libidinum flatibus procellisque huc illuc impelluntur? Ejusmodi vita tantum abest, ut humana sit, ut ne vitalis quidem debeat haberi. Atqui hanc certe non ita dissimilem vitam fuisse Graecorum antiquissimorum, et ratio ipsa fidem facit, ducta ex Americae praesertim populorum similitudine, et scriptorum quoque auctoritas confirmat. Jam ut concedimus, ex ista immanitatis illuvie et fluctibus Graecarum terrarum Argos emersisse priores: sic Atticum solum maturius ex ceteris eminuit, meliorisque rationis semina et fidelius retinuit et felicius nutrivit et explicavit. Nacta tamen eadem terra prae ceteris fautricem fortunam dici possit, nisi impii ingratique animi sit fortunae temeritati tribuere, quod summi consilii et divinae providentiae manifesta documenta habet. Nam quo tempore universa Europa barbariei caligine tenebrisque obscurata et contristata jacebat, Asiae haud exigua pars itemque Aegyptus, dudum collustrata sapientiae luce, laetissima artium incrementa ceperat. Atque ex hac terrâ qui primi in Atticam navigarunt coloni illam tum, quae Graeciam obsidebat, caliginem sacrae flammae igniculis dispulerunt, omniumque rerum speciem

exhilararunt. Cumque ad emendationem vitae nihil profici queat, quoad in diem vivitur et longe inter se distantibus locis homines vagantur venatum excurrentes aut inhiantes piscationi: alia ratio ineunda est, quae revocet vagos palantesque inque unum coire et eodem loco consistere suadeat.

Quod quidem, quamquam vel pastoralis vita propius ad humanitatem accedit, magis tamen fit agriculturae beneficio. Nam, si ab iis terris discesseris, quae suâ sponte incolas nutriunt: ceterarum omnium natura ita fert, ut vivi a nemine, nedum a multitudine uno eodemque in loco diu possit, nisi subacto agro sementeque factâ necessitatibus consultum fuerit. Agriculturâ autem semel inventâ nec reliqua vita diutius temere agitur efferaturque; sed una cum stabili domicilio conjugiorum vinculum nectitur, alendae educandaeque proli consulitur, et quae reliqua domesticus cultus utilia jucundaque habet. Ac Cecropem ferunt harum rerum nonnihil docuisse Atticos, quorum ipse regnum tenebat, ductâ Agraulo Actaei regis filiâ. Ille vero sive indigena fuerit sive ideo biformis dicatur, quod ex Saïtarum Aegyptiorum urbe Athenas delatus binas terras pro patriis habuerit, vel quod marem feminae primus matrimonio junxerit: utique idem pro eo haberi debet, qui misertus populi ad bestiarum conditionem abjecti, beneficiorum suorum memoriâ gratiam apud posteros invenit. Licentius etiam in rebus Erichthonii lusit poëtarum ingenium, qui Vulcani quodammodo filius,

Minerva tamen repugnante, terrâ natus inferiorem partem a dracone habuit, et Cecropis filiabus Aglauro, Hersae Pandrosoque exitiò fuit. Equidem non magis indulgebo sectandis nominum originibus, quam de universâ fabulae sententiâ dicam; licet fuerint, nec invenusti illi homines, qui in eâ frugum inventarum initia latere suspicarentur. Hoc enim ipsum agriculturae beneficium, quo barbaris gentibus majus impertiri nullum potest, non jam dubia poëtarum fide, sed certo historiae testimonio, Athenis Atticis, tanquam patrium nativumque, vindicabimus. Patrium autem cum dico, non hoc dico, ut eum, qui primus semina in Attico agro sparserit, negem illa asportasse aliunde, sponte ibidem nata tantummodo coluisse arguam. Hoc dico, quisquis undecunque semina acceperit, eundem, in Graeciâ certe, primum Atticis hominibus arationem boumque usum monstrasse cum vomere, vanno aliisque instrumentis aratoriis. Cererem autem, cum Proserpinam quaereret, Triptolemo heroi hoc artificium tradidisse communis fama ferebat. Et patebat ager Rharius, ubi prima messis facta, venerandus religionum sanctitate Deaeque vestigiis ad posteritatis memoriam consecratus luculentis poëtarum carminibus. Quorum unum nostra etiam aetate haec ipsa urbs, protractum e bibliotheca Moscoviae, RUHNKENIO procurante in lucem edidit. Atque divino hoc frugum munere fortunata Attica non ipsa solum insigniter floruit, verum aliis quoque populis quam plurimum profuit. Cujus benignitatis

memoria celebrata etiam deinceps est, cum aliis rebus, tum eo, quod ex ceteris populis multi quotannis frugum primitias Athenas mittere consueverunt. Quanta vero pars universae humanitatis, quamque multiplex hac unâ agriculturâ contineatur, hoc ipso intelligitur, quod ab eodem, qui divinitus arationem monstrasset, sive Triptolemo sive Buzyge, eas leges esse sancitas ferebant, quas a naturâ ipsâ latas diceres. Et erant in Buzygiis exsecrationibus cum alia necessaria ad humanitatem, tum hoc duplex pronuntiatum gravissime: „Sacer esto, qui erranti viam non monstrarit.“ „Sacer esto, qui inhumatum cadaver hominis neglexerit.“ Quid? idem ille, si scriptoribus credimus, in extremâ illâ vetustate sanctissimae etiam, quam ipsi profitemur, doctrinae congruenter convenienterque, „alteri facere vetuit quod sibi quis fieri nolit.“

Et mirabimur priscos homines salutaria haec vereque divina praecepta ab ipsis diis profecta credidisse, cum Cererem, quae sementem commonstrasset, eandem legiferam et dicerent et venerarentur? Neque vero vita solum Athenis primum emendata est cum publica tum privata, sed ea quoque tradita sunt, quae hujus vitae terminos excedunt et perennia habentur. Nam CICERONI, at quali omnis humanitatis arbitro, cum multa eximia divinaque videntur Athenae illae peperisse atque in vitam hominum adtulisse, tum nihil melius illis mysteriis, quibus ex agresti immanique vitâ exculti ad humanitatem et mitigati fue-

rint populi, quae *initia* ut appellentur, ita re vera principia vitae cognita esse, quibus non solum cum laetitiâ vivendi rationem acceperint populi, sed etiam cum spe meliore moriendi. Et re verâ, quamvis impurorum hominum flagitiosa perversitas posteriore aetate haec quoque instituta ad omnem nequitiam deflexerit detorseritque: illud tamen negari nequit, saniore disciplina rei Atheniensium publicae prospectum fuisse, ut his ipsis praeceptionibus ii, qui mentem sevocare a contagione corporis possent, de maximis rebus meliora edocerentur. Quî enim fieri potuerit, ut gravissimi viri, Isocrates aliique oratores plurimi ab his mysteriis tam copiosam laudandae civitatis patriae materiam desumerent?

Sed referamus pedem Eleusine ab iisque sacris, quae ibidem nocturno aditu occultata fiebant, enitamurque in arcem, ubi illustri loco constituta communi omnium veneratione dudum colebatur Minerva, quamquam nondum Phidiaco opere commendabilis, verum tamen ipsa vetustate. Illa vero arcem urbemque ita tenebat antiquitus, ut etiam hujus nomen cum ipsâ deâ ex communi origine manasse crederetur. Quam rem qui pluribus verbis persequi velit, in eum, verendum est, ne recte dicatur illud ipsum „noctuam Athenas." Neque magis disputabo, utrum ei deae prius sit lanificium attributum, an belli administratio. Fuerit licet antiquior illa belli armorumque praeses, verum tamen non ei bello eadem praeest, quod impotentium cupiditatum furoribus temere incrudescit:

hoc Mars administret et per agmina barbarorum sanguinolentus ruat: illa ei bello praeest, quod consilio arteque geritur, quod pacem tanquam finem spectat, quod conservando aeque atque pessumdando cernitur.

Itaque cum illa dea virtutis bellicae domina et servatrix diceretur, hac ipsa quoque virtute intactae Palladis urbem, ut poëta ait, servatam a diis constat. Ei igitur Deae, nemo non intelligit, quantopere conveniat congruatque humanarum tutela artium et feminearum quoque. Non est, quod operosius explicem eandem urbem,

Paciferae primum cui contigit arbor olivae,
ejusdem numinis beneficio artes etiam pacis, quae illa quidem aetate singulae solarum feminarum erant, ut texendi, nendi, tingendi acuque pingendi, acceptas retulisse. Neque minax solum Pallas hastâ suâ galeâque et aegide, sed decora etiam peplo illo, quem Panathenaeorum festo die Atheniensium matronae sacrâ pompâ in aedem Cereris Eleusiniae ferebant. Qua quidem re cognitum quodammodo est, quam arctum inter utramque deam intercederet necessitudinis vinculum. Ac Cereris religionibus eruditiores *Atheniensium* almam illam rerum parentem naturam colebant, quae, sicut terrae gremio condita semina intus suscipiat alatque, editaque in lucem et virescentia paullatim ad maturitatem perducat, ita hominum vitae mortique praesit, quos ea nunc in terram cadentes recipiat, nunc proferat rursus et corporibus

induat, alternas obeundi redeundique vices ipsa semper eadem lustrans et dirigens.

Per Minervam vero eruditiores rationem declarari volebant, quae, ut illa edita ferebatur e Jovis regis capite, sic et ipsa tanquam regina rebus omnibus moderetur; positaque in excelso quasi et semper quieto cacumine numquam conturbetur, velut tempestatum impetu, ita violentiâ cupiditatum concreto corpori continenter obnoxiarum: neque magis rerum extrinsecus oblatarum varietate huc illuc feratur et aliunde pendeat, sed intus suscepta cogitatione agendi leges ex se ipsa repetat; et stabilis immotaque velut ab excelsâ speculâ collustret suo lumine omnia, rerum humanarum omnium moderatrix immanitatisque expultrix. His deabus commissa atque subjecta urbs Atheniensium commune universae Graeciae prytaneum et exstitit et a gravissimo rerum scriptore vocata est. Cumque antiquitus omnium Graecorum mores iidem fere essent: Athenienses primi, ferro, quod adhuc semper gestari solitum, in pace deposito, ad mitius mansuetiusque vitae genus sese remiserunt. Quodque priscis illis temporibus fieri solebat, ut pietas in deos et quidquid ceterorum officiorum est, suavissimis vatum carminibus instillaretur in feroces hominum animos: neque Atticae religiones ea commendatione caruerunt. Quando enim Orpheus ille in asperis et saxosis Thraciae vallibus assidens bestias, rupes nemoraque traxerat, simul atque fides blandis impellere digitis coepisset et dulcissimam vocem

explicare: Athenae illuc miserant ex suis civibus Musaeum, qui Musarum concentui auscultaret et Calliopae filio Musarumque alumno. Ut vero, quoad ejus fieri potest, conjiciendo eruamus, quid sub his fabularum involucris et quasi integumentis lateat: hoc saltem licet assequi, viguisse in Thraciâ sanctiorem aliquam disciplinam, quae conjuncta cum priscis religionibus et poësis legibus adstricta in Atticam usque propagaretur, ibique per manus quasi tradita, praesertim in gente Eumolpidarum, saniora multa, quam quae vulgaris cultus haberet, posteritati eruditae traderet. Neque vero solum Aegyptus et Thracia Athenas erudiit atque ex agresti licentiâ revocavit, verum etiam res Cretensium publica. Constat enim dudum hanc floruisse meliore civilis disciplinae ratione. Non licet certa fide argumentorum firmare: probabiliter suspicari licet Theseum, cum jure legibusque arctius copularet Atticos, hanc ipsam Cretici regni formam in multis imitatum fuisse.

Hoc tamen Plutarchi, locupletissimi auctoris, fide perhibent, Epimenidem ab hac ipsâ insulâ oriundum arcessitumque Athenas in civili discordia, nonnullis praeceptionibus suis Solonis legibus salubriter viam munivisse. Quamquam in illius rebus multa propius absunt a poëtarum commentis, quam ab auctoritate historiae. Ubi autem semel altiores radices egit humanitas, ibi nullâ in parte nec publicae rei nec privatae sinit efferari et obdurescere sui studiosos. Itaque prisci illi Attici non modo peregrinorum artes

in suam rem converterunt, verum profuerunt etiam peregrinis, cum Pelasgorum agmen, qui inopes supplicesque ad ipsos delati perfugium petierunt, in suis finibus habitare paterentur. Iones autem ex Achaja pulsos constat una cum Atticis eodem loco diutius consedisse, haud vulgariter adjutos recreatosque *φιλοξενίας* officio, quo illi inter omnes excelluisse dicuntur. Et ita machinante Fortunâ, ipse ille Daedalus, in Cretam Siciliamque profugus, et Cretensibus et Siculis artis suae specimina edidit.

Quae fabula, vindicata quidem a poëtarum ludibriis, haud exigua adpropinquantium paullatim artium vestigia retinet; quandoquidem et necessarius earundem exercendarum apparatus ab illo inventus dicitur, ut serra, ascia, terebra idque genus instrumenta alia; et in ipsâ statuaria insignior ars quaesita, cum humani corporis imagines, quae Aegyptiorum more adhuc in truncos desierant vel compressis pedibus steterant, jam sejunctis exhiberentur, ut incedere diceres. Atque hoc loco mirari licet felicem Atticorum indolem, quae ab exteris tradita initia artium ita effingeret erudiretque, ut eae non adventiciae neque aliunde quaesitae, sed in Attico quasi solo genitae viderentur. Itaque factum est, ut iidem Aegyptiis Cretensibusque et aliis tanquam suis praeceptoribus haud ita multo post lautissima nutricia quasi et minervalia persolverent. Neque vero negari debet, si rationem ineas omnium Graeciae civitatum, praeclare inprimis actum fuisse cum Athenis; quandoquidem

ex eruditioribus populis in hanc urbem, patentem ad mare opportunissimo appulsui, et maturius aliquanto et multo crebrius advenissent, qui bona sua cum ea civitate communicarent. Ac sicut ea terra, quae semper horret, contracta frigore et perpetuis obnoxia aquilonibus, idonea esse nequit ad alendas fruges fructusque arborum, sed ea, quae, ubi conceptis seminibus hiberno frigore adstricta jacuit, vernis modicis imbribus et tepore laxatur: ita, cum nonnullae gentes perpetuâ torperent barbarie, Atticorum ingenium ex illâ ferinâ immanitate eruditorum colonorum beneficio ad humaniora studia mitigatum est. Eodem beneficio Attici homines alias postea gentes affecerunt. Constat enim, cum post Codrum Athenis regnari noluissent, Neleum Androclumque hujus filios coloniam Ionum, qui Melantho rege in Atticam concesserant, deduxisse in eam Asiae partem, quae, ab his Ionia appellata, opum rerumque bonarum omnium beatissimâ copiâ effloruit. Cum unius quidem Mileti admonuero, pluribus verbis non opus erit, quo illius consilii magnitudo intelligatur. Singulae autem Ionicae civitates, junctae necessitudinis vinculo, suo quaeque loco modoque laetissima humanitatis incrementa ceperunt.

Neque tamen ulla harum civitatum tam firmiter fundata legibus tamque salubriter temperata, quam ipsae Athenae, ex quo Solon his praeesse coeperat. Nam postquam ea respublica, varie usa Archontibus et factionibus agitata, in diversas partes discessit, eique

malo suis legibus Draco frustra mederi studuit: tandem eadem a Solone prudentissime administrata inque meliorem formam redacta est. Quanta enim hujus sapientia fuerit, et illud loquitur quod in septem sapientum numero est, et multo magis ex eo efficitur, quod, cum omnium populorum prudentissimi Graeci haberentur, in Graecis autem longe eminerent prudentiâ Attici, ipse omnium Atheniensium prudentissimus et esset et diceretur. Ac feruntur dicta ejus plurima, quae fidem faciant; in quibus illud est: se quotidie aliquid addiscentem senem fieri. Nam cum initio ludibundus tantummodo versus fudisset, postea sententias etiam graves in iis inclusit, et res quoque publice gestas multas intexuit. In has quantam ipse vim habuerit, arguit et Salaminis recuperatio et Megarense tropaeum, quamquam legibus ille suis nullum praeclarius monumentum reliquit. Accuratius in eas inquirere et hujus orationis indoles vetat, neque mei quidem ingenii modulo magnopere convenire videtur. Illud teneri volo, a prudentissimis harum rerum judicibus, tum patrum tum nostrae memoriae, humanitatis plenissimas easdem judicatas fuisse, sive publica disciplina spectetur sive privata. Neque enim solum tanto temperamento plebem inter senatumque egit, ut ab utrisque parem gratiam referret, sed mitioribus omnino, quam adhuc factum erat, consiliis usus est. Quodque sanctissimum Areopagitarum consilium constituerat, eo praeparavit idem Salaminiam illam Themistoclis victoriam, qua universa humanitas

vindicata a barbarorum impetu est. Nulla tamen re diligentius efficaciusque ei consuluit, quam eis legibus, quibus puerorum, eorum maxime, quorum parentes aliquo loco numeroque essent, educationem moderari atque describere instituit. Nam sicut pauperiorum filios sellulariis certe artibus voluit erudiri: ita filios ditiorum iis artibus imbuendos censuit, quae ingenuos maxime homines decerent. Simulatque igitur puer septimum aetatis annum agebat, et egressus e gynaeceo matris nutricisque curâ carere videbatur posse, tradebatur ille duobus magistris, quorum alter eum pugilatu, luctâ, reliquisque artibus gymnicis exercebat, quibus venatio fere equitatioque addita est; alter eundem literarum initiis erudiebat, praecipue lectitandis carminibus insigniorum poëtarum. Nec minus arithmetica geometriaque imbuendum curarunt; quibus Philippi Macedonis aetate pictura quoque accessit cum linearis tum reliqua. Citharizare insuper et cantare ad chordarum sonos assidue docti sunt ingenui pueri; ut quasi Aganippae rore mature irrigata tenera pectora nihil intus susciperent, nisi honestarum rerum cogitationem. Cui rei praeterea consultum eo est, quod diebus festis nonnumquam publice privatimque praemia proponebantur, eroganda iis, qui optime cecinissent. Haec omnia partim Solon prudenter instituit, partim proxima Soloni aetas utiliter auxit et exornavit.

Atque cum statim a pueritiâ his rebus operam dari vellent Attici, earum cognitionem, adscito saepe

et eloquentiae et philosophiae studio, suâ linguâ παιδείας vocabulo affecerunt, ex quo id ipsum intelligeretur: Romani humanitatis studia appellarunt, videlicet indicantes, homines, talibus disciplinis expolitos, longissime remotos a pecudibus et tanquam magis homines esse. Multo tamen prius, quam Athenas, velut in commune omnium gentium παιδευτήριον et museum Graeciae, suos filios doctrinâ expoliendos mitterent Romani, salutari non minus consilio oratores eo miserunt, qui ejus civitatis leges arcesserent. Itaque factum est, ut, posteaquam Roma gentium domina evasit, Atticorum respublica universum orbem terrarum legibus suis teneret quodammodo, et earum semina quaedam, una cum legibus Romanis, ad nostrae usque memoriae civitates propagaret.

Athenas tamen, ut huc revertar, vivo etiam Solone, occupavit Pisistratus, et identidem ejectus restitutusque perpetua tandem potestate tenuit. Neque tamen ille rempublicam conturbavit, sed Solonis legibus et cives uti passus est, et ipse iis satisfacere studuit. Quid? idem, cùm ipse vir doctus esset, suamque eloquentiam literis instruxisset, earum ubertatem et elegantiam in suorum civium commoda converti voluit. Quocirca et musicae artis praesidi, Apollini Pythio, Jovique Olympio templum exstruxit, et omnium primus fertur in ea urbe bibliothecam condidisse, scholamque instituisse in Lyceo. Idem Orpheum Crotoniaten, poëtam epicum, in suam familiaritatem adscivit. Homerum autem quum Atheniensium civem

haberi vellet, utpote Smyrnâ oriundum ab Atheniensibus conditâ, hujus poëtae carmina confusa antea disposuisse dicitur. In quâ operâ vel patrem adjuvit vel paternum consilium exsecutus est Hipparchus filius, qui hoc praesertim instituisse traditur, ut illa carmina quinto quoque anno Panathenaeorum festo a Rhapsodis recitarentur. Non est hujus loci, narrationum hac de re varietatem persequi, illud nemo dubitat, saluberrimum Athenis fuisse Pisistrati Pisistratidarumque imperium, cum aliis rebus, tum bonarum praesertim artium insigni adjumento. Etenim Hipparchus tantum abfuit, ut gravis exsisteret suis civibus, ut hi postea sub eo sese, tanquam sub Saturno, aureum quoddam seculum vixisse praedicarent. Et Plato, vel quisquis ejus dialogi auctor est, qui Hipparchi nomine inscribitur, hujus viri sapientiam dilaudat, Heraclides autem Ponticus eundem *φιλόμουσον* dicit. Ac quantopere ille Musarum famulos in deliciis habuerit, liquido docet Anacreontis Teji familiaritas Simonidisque Cei; quorum illum, missâ quinquaginta remorum nave, Samo Athenas accivit, hunc autem semper secum habuit, magna mercede ei persuadens lautissimisque muneribus. Familiariter item usus aliquantisper est Onomacrito, et ipso poëta; eodemque adjuvandarum artium studio ductus Academiam muro cinxisse dicitur. Cumque urbem augeret operibus, doctorumque hominum celebritate conspicuam redderet, etiam eos erudire instituit, qui in agris habitabant. Itaque Hermas constituit per vicos viasque, inscriptis elegis, quibus

salutaria praecepta in memoriam vitaeque usum proderentur, ut illud: „Justitiam colito." „Amicum ne decipito" aliaque plurima. Atque ita, Auditores, prisco admodum aevo, et quod horreret barbarie, Athenas vidimus non modo religionibus sacrorumque vatum voce ab agresti ferinâque immanitate revocatas, sed patriis etiam legibus publice privatimque temperatas emendatasque optimis artibus, atque humanitatem altiores jam in hac terrâ radices agere, ejusque incolas laetiore in dies fructu et maturiore alere et recreare.

Jam hoc tantum bonum, quo praestantius nunquam humano generi datum est, sub hoc ipsum tempus, periculum erat, ne et Atheniensibus et Graecis omnibus et universae etiam Europae eriperetur. Etenim cum haud ita multo post Iones, cum reliquis Asiae incolis Graecis inde a Cyro rege Persarum imperio subjecti, a Dario rege defecissent, et bellum Ionicum exarsisset, Athenae eos et copiis adjuverunt, et ipsas quoque Sardes combusserunt. Quod consilium tunc quidem in irritum cecidisse constat; et finito eo bello a Phrynicho poëtâ in scenâ exhibitam Athenienses spectarunt expugnationem Mileti. Cumque tam tristi carmini spectaculoque totum theatrum illacrymasset, liquido cognitum est, quam humanus esset is populus, qui et aliorum miseriis, tanquam suis commoveretur, neque ad poëmatum vim artificiumque torperet. Neque tamen idem propterea animis concidit, neque in muliebrium querelarum

mollitiem effusus se affligi passus est, sed erexit sese, et patriae fortiter tuendae non modo signum sustulit, verum etiam mira virtute consilioque eam rem ad exitum perduxit. Alienum est ab hoc argumento, neque necesse haec copiosius explicari; illud reputari volo: illos *Μαραθωνομάχους*, et qui postea variis proeliis victores decertassent, cum e Graeciâ pepulissent Persas, et ocellum Graeciae Athenas servassent, hoc ipso retudisse ingruentis barbariae impetum, et ipsam humanitatis lucem conservasse. Etenim Persae neque unquam ad eum ingenii cultum pervenerant, ut cum Graecis possent comparari, et tunc eorum disciplina paullatim praeceps ruere coeperat. Quocirca Aegyptus, quae ipsorum vim avertere non potuisset, obscurata jacuit, quoad a Graecis restituta Graecarumque lumine literarum rursus illustrata est.

Jamque ad illud me tempus pervenisse video, ex quo Pericles rem Atheniensium publicam per quadraginta amplius annos administravit. Hoc maxime principe et Cimone, qui Persarum copias fregerat, factum est, ut Atheniensium civitas mirum in modum cresceret, ceterisque Graecis in omnibus rebus longe antecelleret et quasi *Ἑλλάδος Ἑλλάς* exsisteret. Unde igitur in tantâ eorum, quae se ad dicendum offerunt, copiâ potissimum ordiar? Nimirum ab eo, quo demto horum ornamentorum nihil parari poterat. Nam cum, suadente Themistocle, navalibus copiis salutem suam civitas credidisset, earum ope, post illam

Persarum cladem paullatim ita eminuit, ut cum ipsa non multum ultra viginti millia ingenuorum hominum haberet, postea tamen permultas insulas et mille oppida, longo circuitu, inde a Cypro ad Bosporum Thracium, hinc autem rursus reducto orbe ad Euboeam usque societatis necessitudine sibi devincta teneret. In quibus multas fuisse Atticorum colonias et supra monuimus, et exponere longum est. Cumque antea fodinarum argenti reditus e Laurio monte in publicum usum accommodati essent, Aristidisque integritati commune sociorum aerarium commissum fuisset, hoc jam translatum Athenas, a Pericle ad amplificandam urbem exornandamque conversum est. Privatim autem neque in victu neque in vestitu reliquoque vitae cultu quaesita magnificentia est, sed in publicum tantummodo decus et patriae et deorum maxime patriorum. Neque usquam pauperibus expeditior vita fuit, quam in hac urbe, in quam, florentem mercaturâ, ex omnibus terrarum orbis partibus omnia continenter importarentur. Non igitur defuit, quidquid materiae, aeris, eboris, marmorisque ad publica ornamenta desideraretur. Nec artifices defuere.

Vidit enim haec aetas Cimoni familiaritate junctum Polygnotum, qui una cum Micone et Panaeno porticum illam, quae ex ea re Poecile dicta est, tum aliis picturis decoravit, tum egregiâ illâ tabulâ, qua ille pugnam Marathoniam exhibuerat. Vidit eadem Phidiam adjunctum Pericli. Hic quidem quum etiam privatus exstruendum curasset Odeum destinatum

Rhapsodorum recitationibus certaminibusque musicis, jam praefectus rei publicae illius artificis ingenio ad ea opera perficienda usus est, quae, ab ejus nomine appellata, ad declarandam summam artis praestantiam hodie quoque vulgo Phidiaca usurpantur. Non est igitur cur illa pluribus a me verbis explicentur, quae nec disertissimus quidem summâ verborum copiâ satis digne laudare queat. Neque magis praeclara Propylaea commemorabo, aut illum Parthenona, Periclis consilio restitutum multo ornatius, quam antea fuerat. Quod templum tenebat illa Minerva Phidiae; quam cum faceret, ex ea, quae in mente ejus insidebat, eximiâ quâdam specie pulchritudinis similitudinem duxerat. Idemque ad divinae speciei similitudinem artem manumque dirigens confecerat Jovem Olympium, quem Paulus ille Aemilius, Jovem velut praesentem intuens, motus animo est.

Magnam praeterea Atticae urbi et inventionis et exornationis partem debet ars pingendi. Haec enim protulit Apollodorum, Zeuxidis praeceptorem, qui primus hominum, quod colores diversos temperaret umbramque coloribus exprimeret, gloriam penicillo jure conciliavit. Inde ante eum nullius tabula ostensa dicebatur, quae oculos teneret. Atheniensis item, Phidiaeque discipulus fuit Alcamenes, qui in marmore non minus, quam in aere eboreque et auro felicissime elaboravit. In Atticorum autem civitatem adscitus, licet Eleutheris Boeotiae oriundus, Myron ille aemulus Polycleti, cujus Discobolus omnium oculos advertit,

vacca item nobilitata est luculentissimorum poëtarum carminibus. Quid Parrhasium dicam, qui populum etiam Atheniensem in tabulâ repraesentavit? Quid Euphranora, qui, optimis artibus eruditus et pingendi fingendique idem mirus artifex, cum Theseum Atticorum regem pinxisset, primus exprimere judicatus est dignitatem heroum. Et Apellis illius aequalem Niciam suum habuerunt Athenae, ut alios praeteream, qui postea quoque floruere plurimi. Longum est enim, neque necesse, singulos memorare, qui vel Athenis nati picturâ sculpturâque et aliis artibus claruerunt, vel ibidem degentes ex Atticis maxime rebus operum suorum argumenta duxerunt: quando nemo dubitare potest, quin haec urbs harum artium partim repererit, partim honorem iisdem, vim atque incrementa contulerit.

Et quemadmodum Polycletus consummasse artem dicitur toreuticenque erudiisse, Phidias autem aperuisse: ita hac ipsâ aetate poësin, quam aperuerat quodammodo Homerus, suis numeris perfecit absolvitque Sophocles Atheniensis. Utque Polycleti canona imitando Lysippus exprimere studuit: sic ad Sophoclis aequaliumque imitationem optimus quisque posteriorum poëtarum se contulit. Prior tamen Sophocle Aeschylus tragoediam, inchoatam inde a Thespide rudioremque adhuc excoluit eique dignitatem addidit. Qui, ut ipse ad Marathonem Salaminaque et Plataeam pro patriâ decertarat, ita Persarum cladem in scenâ exhibuit, gravis praecipue sublimisque et

grandiloquus. Ejus granditatem excepit Sophoclis facundia et sapientia Euripidis, quorum ille non minus sublimis et sermone et sententiis, idem tamen expoliit quod rude et incompositum in Aeschylo resederat. Atque in hoc maxime cognitum est, quid sit illud, tragoediâ animi purgationem perfici. Etenim cum virum fortem videmus, cum malâ fortunâ compositum, in ipso mortis articulo sibi constantem, neque fractum fortunâ concidere animo, sed sursum spectare immobilem: nascitur in animis nostris simul cum miseratione ille sensus humanitatis, qui ab omni humilitate alienus nosmet ipsos alte spectare docet, utpote divinae naturae cognatos quodammodo atque conjunctos. Nemo autem commovendae miserationis major artifex exstitit Euripide, qui philosophiae fructum divinaque Anaxagorae Socratisque placita in scenae actionem traduxit. Itaque fabulis animorumque motibus tragoedia eam fraudem fecit Athenis, qua, ut praeclare dicebat Gorgias, „et, qui deciperet, non decipiente justior esset, et, qui deciperetur, non decepto sapientior.“ Neque igitur ad vana oculorum oblectamenta, verum ad animi honestissima studia erogatum debebat videri, quidquid Attici in Phoenissas, Oedipos, Antigonam Electramque et similes fabulas sumtuum faciebant. Nec lyricae poëseos rudes fuerunt Athenae, et lyricorum etiam principem Pindarum, cum Thebanus esset, quoad ejus fieri poterat, suum esse voluerunt, quandoquidem ipsum illum civitate donarunt. Comoedia

porro, quae aliunde, maxime a Siculis initia cepisset, Athenis tamen et ipsa ad maturitatem adducta est; non modo vetus illa, quae liberâ civitate improborum saepe hominum licentiam coercuit, sed media quoque itemque nova, quae e foro quasi et concione in aedes se recepit, privatorumque ingenia moresque utilissime imitata est. Atque Aristophanes, licet in veteris maxime Comoediae poëtis habendus, morum tamen Atticorum nobis optimus exstitit doctor, quem Plato in deliciis habuit, in ejusque animo, velut in sacrario Gratias sibi ipsas domicilium constituisse, aliquo epigrammate prodidit.

Quid eloquentiam persequar? Cujus studium ipse ille Romanorum eloquentissimus non commune fuisse Graeciae dixit, sed proprium Athenarum. Et revera una urbs Attica pluribus sanae eloquentiae, quam universa Graecia floruit operibus. Hac autem arte nulla plus judicari debet publice profuisse, tanquam vitae communis magistra, stuporisque et immanitatis expultrix. Nam cum summa rerum tunc quidem penes populum esset, judiciisque interessent homines de plebe: necesse fuit, illam Periclis, Alcibiadis similiumque virorum, a philosophiâ profectorum, orationem doctrinamque ad popularem simplicitatem remitti. Quo factum est, ut quidquid animus, in maximarum rerum meditatione defixus, secum concepisset, illud ipsum in communem omnium intelligentiam explicaretur. Dies me deficiat, si Atticorum oratorum partes quasi et fontes repetere, atque

genera et velut familias describere instituam. Quod e veteribus ipse ille optimus eloquentiae judex CICERO, et recenti memoriâ civis Vester me longe eruditior ita fecerunt, ut nihil desiderari possit. Itaque nihil dicam de concinnitate Gorgiae, qui primus paria paribus adjuncta et contrariis collata contraria dicitur invenisse, nihil de subtilitate et elegantiâ Lysiae, nihil de gravitate Demosthenis, qui unus omnes eloquentiae numeros explevit, nihil de Phalerei illius suavitate doctrinaque. Hoc teneri volo, quod cum consilio meo arctius continetur. Est enim apud CICERONEM: Isocratis domum cunctae Graeciae quasi ludum quendam patuisse et dicendi officinam; itemque illud alterum: eloquentiam, ut semel e Piraeeo evecta esset, omnes peragrasse insulas, totâque Asiâ esse peregrinatam. Unde satis intelligitur, hac solâ arte et inveniendâ et augendâ Atticorum urbem magistram gentium exstitisse. Neque solum Hyperide, Aeschine, Demosthene florentibus ea laude inclaruit, sed eandem retinuit Demetrii etiam Phalerei aetate, et ad extrema etiam tempora propagavit; ut a Libanio et posterioribus quoque dicendi officina diceretur, quo nomine eam Tullius appellaverat. Ac sicut in marmore rudia initio opera instituuntur inchoanturque, quae, non nisi vetustate commendabilia, aetatem ferunt, quoad doctiore paullatim caelo signa perficiantur, quae praestantiâ suâ intelligentium quoque oculos animosque advertant et teneant: ita sermonis Graeci horrida primum et quasi scabra facies, perpetuis

arguunt et illud inprimis, quod HIPPOCRATEM medicorum principem civitate donarunt publiceque initiaverunt Eleusiniis.

Multa in hoc genere a me praetermittenda sunt necessario, cum *Philosophiae* me Xenophontis injecta mentio admonuerit; quamquam hoc quidem loco et ipsa leviter tantummodo a me attingi et quasi delibari potest. Et philosophiae quasi nutrices Athenas quis unquam, summâ licet orationis copiâ praeditus, ita laudare queat, ut ejus argumenti ubertati satisfecisse videatur? Et vero, si unum Socratem protulissent Athenae, hoc solo nomine de universo hominum genere praeclare meritae debebant judicari. Nunc plurimos protulerunt, qui, quum plerique a Socrate orti essent, tamen, quod ex ejus variis et in omnem partem diffusis disputationibus alius aliud apprehenderat, maxime diversi inter se ac dispares fuerunt. Ac si verum est, quod eum fecisse veteres tradiderunt, quodque ita esse Xenophontei inprimis dialogi unumquemque docere possunt, avocavisse eum primum philosophiam a rebus occultis ab ipsâque naturâ involutis, et ad vitam communem adduxisse, ut de virtutibus et vitiis omninoque de bonis rebus et malis quaereret: igitur hoc si verum est, quis humanior Socrate unquam philosophus fuit, quis modestior et ab omni arrogantia et fastu alienior? Hoc auctore philosophia exstitit vitae gubernatrix, virtutum omnium parens et pravarum libidinum victrix. Hic, si quis alius, ad suam ipse regulam vixit

et, quod apud poëtam est, pudoris quasi specimen absolvit. Hujus item discipulus PLATO, licet ad retrusarum rerum investigationem rursus redegisset philosophiam, cum de mundi satu et ortu similibusque rebus aliis quaereret, neque tamen idem a praeceptoris virtute defecit, sed praestantissima ejus decreta magis etiam communivit. Nam quod SOCRATES docuerat, animos hominum esse divinos, iisque, quum e corpore excesserint, reditum in coelum patere: gravissimis ille confirmavit argumentis et copiosissime explicavit. Idemque rerum formas sive ideas esse docet, quae neque gignantur neque intereant, cum cetera omnia nascantur et fluant; a quorum servitio et illecebris mentem vindicari jubet et ad illarum tantum cogitationem revocari. Itaque soli Athenienses tunc quidem verissime dici poterant ad coelum iter cognitum perspectumque habere. Et quemadmodum ad salubres animorum quasi epulas suavissimum Socrates addiderat condimentum sermonis: ita Socraticorum quoque principes orationis lenociniis et velut incantamentis mirificos rerum honestissimarum amores et excitabant et augebant. De Xenophonte supra diximus, et notissimum illud est, melle dulciorem ejus orationem esse, quam ipsae Gratiae finxisse videantur. Platonis autem tanta dicendi ubertas, ut ipsum philosophorum quasi quendam deum haberent Jovemque faterentur, si graece loqueretur, sic loqui. Propterea ex Academiae spatiis summi oratores exstiterunt, et ipse ille Demosthenes fertur lectitavisse

Platonis libros ipsumque audivisse? Cumque antea Atticorum dictio ad illam salubritatem et quasi sanitatem conformata esset, qua ea prae ceteris commendaretur, jam, Socraticorum expolita ingeniis, summa etiam elegantia venustateque placuit. Elegans autem inprimis atque faceta est illa ironia, qua in Platonis Xenophontisque libris Socrates utitur, praesertim cum sophistas irridet. In qua dissimulantiâ idem judicatus est omnibus lepore humanitateque praestitisse.

Eodem maxime tempore Athenis et rem scenicam Aristophanes excoluit, qui Platonem etiam in sui admirationem converterat, et Periclis domus tum illius tum Socratis aliorumque summorum virorum familiaritatibus floruit. Ejusmodi hominum congressibus si quis cum laude interesse vellet, eum oportebat placere ea facilitate morum, quae aeque aliena esset a fatuitate, cui nihil non probatur, atque a morositate tristitiâque, cui nil probari potest. Commendari debebat faceto quodam genere sermonis, quod liberum esset nec indecorum. Atque in his circulis nata est dicacitas, non scurrilis ista et quae quemquam laedere videretur, sed modica quaedam et decora. Horumque hominum colloquiis scriptisque et intellectum primum est et ad eam regulam postea exactum, quid sit illud, Attice dicere et ad Atticorum aures teretes religiosasque accommodate. Quae colloquia ut urbanitatis quasi quodam sale persperса mirifice placent: sic nec minus eo

commendantur, quod scientissime fugiunt quidquid nimium et effusius videatur. Et sicut Attica judicia orationem fastidiebant, quae inconcinna ac velut impexa agresti facie horreret squaleretque: ita displicebat ea, quae nimis compta et quasi calamistris inusta unguentisque delibuta flueret. Neque vero solum in sermonibus ac scriptis Attici aspernabantur affectatum istud genus effusumque, quodque nimiâ arte quaesitum videretur: sed in rebus omnibus, in victu, vestitu inque universo vitae cultu. Ita enim videmus fere fieri, ut, ubi semel, dispulsâ integritatis inimicâ barbariâ, sensus ordinis decorisque vigeat, quo magna pars humanitatis continetur, jam omnia suum ornatum accipiant, hoc est eum, qui naturae humanae legi congruat, elegantiaque quaedam exsistat non ad unum quoddam genus adstricta, sed per omnes vitae partes fusa et explicata. Hac elegantiâ nituere Athenae, ex quo eas Pericles suâ suavitate exhilararat; cognitumque ipso effectu est, quid sit illud, quod ipse apud Thucydidem suos cives facere dicit: *φιλοκαλεῖν μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφεῖν ἄνευ μαλακίας*.

Illâ vero eloquentiâ nobilitata et vetus Academia est et quae secutae sunt reliquae, ut summus Romanorum orator idem de se profiteatur, quod supra in Demosthene observavimus. Xenocratis tamen non eadem proditur sermonis comitas fuisse, at eo efficacior gravitas, qua ille Polemonem resipiscere et ab infamiâ ad severitatem redire coëgit. O vitae philosophia

emendatrix cupiditatumque rectrix, o felicissimum rationis et perpetuum bonum! Ejusdem Xenocratis sanctitati tantum tribuerunt Athenienses, ut cum testimonium publice a se dictum jurejurando firmare vellet, unâ voce se vel injurato credere acclamarent, neque jurare paterentur. Quod judicium, dubitari potest, utrum honorificentius iis fuerit, a quibus factum est, an ei, in cujus gratiam. Quid? in hoste etiam suae humanitatis testimonium exstare voluerunt Athenienses. Qui quidem, captis Philippi tabellariis, epistolamque Olympiadi inscriptam ferentibus, non solverunt eam, patefieri nolentes uxori scriptam salutationem peregre absentis mariti. Satis de modestiâ: misericordiae exempla in medium proferemus. Nulla unquam Graeciae civitas pauperum necessitatibus tam diligenter consuluit. Nam sicut nolebant quemquam desidiâ languere, eique vitio etiam occurrerant constituendâ *γραφῇ ἀργίας*, lege a Dracone, uti videtur, latâ: ita humanissime subveniebant iis, qui cum secundâ fortunâ digni essent, eâ uterentur adversâ. Quis nescit illas *ἑταιρείας*, sive sodalitates, quae non modo conviviorum caussâ jungebantur, sed eo etiam consilio, ut se invicem adjuvarent sodales. Eodem pertinebat *ἔρανος*, stips collatitia, quae eâ lege conferebatur, ut si rursus emersisset, qui acceperat, quantum illi erogatum erat, tantundem restitueret. Nec in ullâ aliâ urbe Graecorum publice subveniri solitum fractis corpore constat et caussariis, nisi Athenis.

Et nota est Misericordiae ara, posita in foro Atheniensium, qui ei numini singularem quemdam honorem habebant.

Illuc redeo. Vocat enim ille inter Atticae philosophiae principes eximius Aristoteles: Qui quidem verissimam illam praeceptoris vocem constanter tenuit, omnem doctrinam ingenuarum et humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri; eratque in illo ea cupiditas, quam idem Plato in philosophi indole inesse voluit, disciplinae non unius alicujus, sed universarum. Cui studio cum ingenium responderet, consecutus ille hoc summum est, ut in omnes partes intelligentiam converteret, et literarum universum quasi orbem non modo mentis cogitatione, verum etiam scriptione complecteretur. Idem, unus homo, de rebus diversissimis, de siderum motu, ordine et intervallis, de elementorum vi et ratione, de plantarum, animantium, lapidum varietate et generibus subtilissime exposuit, et plurimarum artium, quae adhuc apud Graecos effloruerant, indolem naturamque ad rationis praecepta primus retulit. Hunc igitur suspiciant ii philosophi, qui cum vixdum unius saepe artis rationem recte tenent, tamen suo supercilio, tanquam Atlante coelum, universam rerum naturam niti opinantur. Ab hujus viri ludo itemque ab Academiâ, tanquam ex omnium artium officinis, oratores, imperatores ac rerum publicarnm principes profecti sunt, ab his mathematici, medici, poëtae, musici denique exstiterunt.

Videre Vos, opinor, quam latus orationi meae campus pateat, si, quae hoc loco se offerunt, persequi atque in singulis Academiae, Lycei, Stoae et Epicuri hortorum ornamentis subsistere et immorari velim. Sed non committam, ut cuiquam videar transilire eos terminos, quos initio pepigi. Itaque omittam illos Academicos, Arcesilam, Carneadem, Philonem, Antiochum, alios; neque magis dicam de perpetua illa Peripateticorum eaque nobilissima familia, Theophrasto, Clearcho, Dicaearcho, Heraclide Pontico, Aristoxeno, aliisque, quos enumerare longum est. Tacebo universam Zenonis Chrysippique rationem, qui cum contractioris quasi adstrictiorisque orationis essent, tamen rerum a se traditarum luminibus non minus, quam Polygnotus et Micon, illam porticum nobilitarunt, unde eorum secta nomen invenit. Quid porro Epicurum dicam, cujus doctrina sanctitate vitae excusatior apparuit? Quid Cyrenaïcorum magistrum Aristippum, qui gravissime docuit, philosophiae studiis homines in veram libertatem vindicari? Quid Megaricos, quid Eliacos et qui reliqui plurimi ex Atticâ philosophiâ exorti sunt?

Neque postea, fractis ad Chaeroneam Graecorum opibus, literarum honos, quo Athenae floruerant, vetustate obsolevit. Nam inde ab Alexandri aetate, patefacto terrarum orbe, latius etiam evagata Atticorum humanitas suis beneficiis et Asiae magnam partem et alias terras complexa est. Taceo plurima: illud attingam, cum mortuo Alexandro bellis continuis

divexati Graeci alias ex aliis partes sectari coacti essent, et Athenae quoque a Demetrio Poliorcete defecissent, hunc ipsum regem, exoratum a Cratete philosopho, illarum incolis humanissime veniam dedisse. Illius aequalis Demetrius Phalereus non minus inclaruit. Qui cum rem Atticorum publicam optime gessisset, ex patria pulsus ad Ptolemaeum se regem Alexandriam contulit; ibique praefectus illi bibliothecae, ut Ciceronis verbis utar, multa praeclara in calamitoso otio scripsit, non ad usum aliquem suum, quo erat orbatus, sed animi cultus erat ei quasi quidam humanitatis cibus. Et quemadmodum Athenienses tunc quidem ingenii sui bona cum Aegypto, suarum religionum parente, communicaverunt: sic iidem multos doctos homines, expulsos Ptolemaei Physconis saevitiâ, ad suos Lares redire viderunt, et benignissime receptos aluerunt. Quapropter ea urbs, quam olim communem Graeciae focum dixerat Pythia, tunc quidem communis eruditorum omnium focus poterat haberi. Antiochi Magni res quam vim in ejus civitatis conditionem habuerint, notum est. Illius impetu represso A. Atilius Romanae classis praefectus Atheniensibus fame laborantibus maximam tritici copiam distribuit; quo facto frugum antiquitus inventarum beneficium in summâ inopiâ quodammodo retributum posset videri.

Subsecuta sunt graviora tempora. Nam, ut alia taceam, Romanorum opibus in immensum crescentibus, Mithridates rex Ponti in Graeciam ingressus,

primariam illam urbem ceperat. Quam deinde Sylla armorum vi recuperavit, et gravissime afflixit. Atque tunc primum factum est, ut Aristotelis scripta transportata Romam, terrarum dominis innotescerent. Quae res quam vim habuerit, nemo nescit, qui et horum librorum praestantiam norit, quibus plurimarum ratio disciplinarum consignata est, et secum reputaverit, quot populi deinceps per labentium seculorum decursum usque ad renatas literas ab ejus hominis ingenio velut ex uberrimo fonte suam scientiam certatim repetierint. Itaque Athenae, quae Homerum sua quasi civitate donarunt, quae Platonem in lucem ediderunt, eaedem et doctissimum philosophorum Aristotelem ad perpetuam posteritatis memoriam commendarunt.

Adeo deinde, ut huc redeam, certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper et in omni re, quidquid sincerâ fide gereretur, id Romani Atticâ fieri praedicarent, referente ipso Romano rerum scriptore. Post pugnam Pharsalicam Julius Caesar Atheniensium civitati, quae cum Pompejo fecerat, majorum gratiâ ignovit. Pacato terrarum orbe illuxit Atticis literis laetior dies. Qui enim ex Romanis harum tractationi operam dabant, ii fere Athenas mittebantur, quas ab hac re Propertius *doctas* appellat. Quid ego Pomponium memorem, quem non cognomen solum Athenis deportasse Cicero dicit, sed humanitatem etiam et prudentiam. Tantum ei urbi tribuebat is, quo ipso nemo Romanus nec

prudentior unquam nec humanior fuit, quique et ipse in iis debet haberi, de quibus poëta:

—— tibi cor, limante Minervâ,
Acrius, et tenues finxerunt pectus Athenae.

Retinebant autem Tullii quoque aetate Athenienses praeclaram laudem suavitatis, ut eo judice eruditissimi homines Asiatici a quovis Atheniensi indocto non verbis, sed sono vocis, nec tam bene, quam suaviter loquendo viderentur superari.

Imperatorum quoque Romanorum ut quisque humanissimus fuit, ita fere illam urbem liberalissime habuit. Hadrianum constat eam restituisse, exornasse gymnasio, et bibliothecâ instruxisse, exhilarasse etiam Periclis exemplo Dionysiis celebrandis edendisque agonibus, ut alia praeteream. Idemque urbis partem de suo nomine Hadrianopolim vocari voluit. Tam egregia consilia imitatus est Antoninus Pius. Marco vero Aurelio Imperatore tum eloquentiae suae doctrinaeque luce eam collustravit, tum suis ex opibus liberalissime recreavit Herodes ille Atticus. Neque a patriâ virtute defecerunt Athenae, postquam Christiana sacra amplexae erant; singularique pietate commendabiles insigniter floruerunt et constitutis Imperatorum munificentiâ disciplinarum cathedris et haud exiguâ docentium discentiumque frequentiâ.

Nunc, quando ad orationis clausulam ventum est, Auditores, ubi ea, quae exposita sunt, quo altius in auditorum memoriâ infigantur, breviter ac summatim

colligi solent, equidem hoc melius facere nequeo, quam verbis unius eloquentissimi omnium Romanorum, Ciceronis. Ita enim ille in oratione pro L. Flacco: „Adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, „religio, fruges, jura, leges ortae atque in omnes „terras distributae putantur: de quorum urbis pos„sessione propter pulchritudinem etiam inter deos „certamen fuisse proditum est: quae vetustate ea „est, ut ipsa ex sese suos cives genuisse dicatur, „et eorum eadem terra parens, altrix, patria dica„tur: auctoritate autem tanta est, ut jam fractum „prope ac debilitatum Graeciae nomen hujus urbis „laude nitatur.“ Haec ille.

Ego autem quamquam optime sentio hoc tot tantarumque rerum gravissimum argumentum adumbratum tantummodo a me esse, et extremis duntaxat lineis descriptum: tamen ea sufficere existimo, quo intelligatur, eam urbem non modo procreatricem humanitatis fuisse, verum altricem etiam, eandemque hanc virtutem per terrarum orbem latissime utilissimeque propagasse. Jam equidem hoc loco possem evagari latius, atque tum repetitis ex majorum memoriâ, tum vivis ac spirantibus exemplis confirmare, quantopere in plurimis rebus Vestra civitas veterem illam omnis humanitatis parentem civitatem referat, et quam vere illa communi prudentissimorum hominum consensu Athenarum Batavarum nomine appelletur.

Sed avocat me ab eo consilio et temporis ratio, quae me finem imponere orationi admonet, neque

ea res, dudum pro suâ dignitate ab hominibus me multo doctioribus celebrata, meae vocis testimonium desiderare videtur.

Quocirca illud unum agam, ut Vos commonefaciam ejus rei, quam a Vobis teneri mea maxime refert. Nostis enim, in illis Atheniensium virtutibus eminuisse praecipue humanitatem erga peregrinos; ut etiam Pericles apud Thucydidem hoc nomine cives suos dilaudet, eosque neminem quemquam a suae disciplinae elegantiaeque fructu arcere profiteatur. Jam cum *Augustissimi Regis Vestri* auctoritas, *Curatorumque hujus Academiae* consilium me, quod Vestris rebus meâ qualicunque operâ nonnihil prodesse viderer posse, peregre huc arcessiverit, Vos nunc ego eâ, quâ par est, observantiâ rogo, ut, quod peregrinus sum, nihilo me minus idcirco humanitate Vestra complectendum judicetis. Neque ego ex aliquâ barbariâ huc delatus veni: Heidelbergâ evocatus veni; quae civitas, et ipsa dedita optimarum artium studiis, religionibus autem sanctissimis Vestrae reipublicae juncta antiquitus, hodieque Vestris laudibus commodisque, tanquam suis ipsa bonis et decoribus humanissime laetatur. Equidem Vobis invicem polliceor sancteque promitto, me, quantum in me est, effecturum, ut neque fides mea nec strenuum Vestrarum rerum studium unquam in me desiderari possit.

Vos jam mea oratio compellabit, Humanissimi Commilitones, qui hac illustri literarum sede honestissimis studiis operamini. Non est, quod Vobis

explicem, quam vim bonarum artium tractatio habeat, quibusque eae rebus maxime contineantur, quando et iis ceterarum disciplinarum magistris utimini, qui et vocis et exempli sui auctoritate hujus rei gravitatem egregie declararunt; et vero in his ipsis artibus ei doctori operam datis, qui eas ingenii sui doctrinaeque splendore insigniter illustravit. Hic Vobis et verbis et quotidiano usu luculenter monstrare solet: non id agi in hac disciplinâ, ut literarum apices sectemur, ut ad syllabas adhaerescamus, et in minutis neque liberalis hominis studio dignis quaestiunculis tempus teramus: sed, quoniam recte cogitandi sapiendique intelligentia et usus e veterum scriptis velut ex limpidissimo perennique sapientiae fonte ducatur, qui nonnisi verborum sermonisque Graeci Romanique accuratâ scientiâ recludi et aperiri queat, propterea faciendum esse, ut in verborum cognitionem et utriusque sermonis usum nos penitus insinuemus. Ab eo viro Vos instituti nostis, non huc spectare nostrae vim disciplinae, ut fabularum nugas aucupemur, recoquendisque vulgaribus rebus bonum otium perdamus: verum huc spectare, ut interpretandis Graecis Romanisque scriptoribus, a quibus omnium disciplinarum ratio manavit, maximarum rerum cogitatione evehamur, quae ad vitam humanam, ad rempublicam pace belloque administrandam, ad legum, jurum cognitionem, ad artem medicam et sacram in primis doctrinam vel maxime faciunt; quibus ingenia conformantur, mores

emendantur ac reguntur, quibus animus ad rerum pulchrarum sensum mitigatur et excolitur, uno verbo, quibus ipsa humanitas continetur.

Neque Vos ego nunc admonebo, ut omni adhibitâ industriâ earum artium laudem fructumque consequi studeatis. Hoc Vobis significatum volo, me, excellentissimorum Collegarum exemplo, id unum acturum, ut Vestris rationibus consulam, et quantum conniti atque efficere potero, tantum me collaturum ad honestissima studia adjuvanda, Vestraque ingenia Graecarum literarum antiquitatisque usu excolenda. Cumque omnes perpetuo curae meae eo dirigentur, ut possim quam plurima meae erga Vos voluntatis documenta dare: nihil mihi quidquam gratius poterit accidere, nihil mea magis studia incitare, quam si Vos in hoc praestantissimorum virorum domicilio ad eorundem laudes naviter contendere videro.

Summe DEUS, qui me in hac bonarum artium sede collocasti, et ea a me juvenibus tradi voluisti, quae possint immortalibus eorum animis prodesse: huic tam sancto muneri annue, mearumque virium tenuitatem Tuo robore confirma. REGEM nostrum, quem vices Tuas in hoc populo gerere jussisti, salvum sospitemque praesta, quo possit tantis curis sufficere. LITERARUM item MODERATOREM et hujus Academiae CURATORES Tuâ sapientiâ illustra, ut huic saluberrime consulant. Praeceptorum

porro studiis benignissime adsis eaque ad Tuum honorem dirigas. Suscipe tandem hanc Juventutem, quam nostrae fidei credidisti, eorumque animos ad innocentiam eaque, quae sola perennia sunt, converte.

ANNOTATIO.

P. 1. *Cum Pisone*] Locus est apud Ciceronem De Finib. V. 1. coll. cap. 2. ubi legitur: „Ego autem tibi, „Piso, adsentior, usu hoc evenire, ut acrius aliquanto „et adtentius de claris viris locorum admonitu cogi- „temus." *Ibid.* „Hoc autem tempore, etsi multa in omni „parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum „virorum, tamen ego illâ moveor exedra. Modo enim „fuit Carneades, quem videre videor (est enim nota „imago), a sedeque ipsâ tanti ingenii magnitudine orbatâ „desiderari illam vocem puto." Cic. de Off. I. 1. de Athenis et Cratippo: — „propter summam et *doctoris* „auctoritatem et *urbis*, quorum alter te scientiâ augere „potest, altera exemplis." Diversum judicium est Socratis apud Platonem in Phaedro p. 230. D. τὰ μὲν οὖν χωρία καὶ τὰ δένδρα οὐδέν με θέλει διδάσκειν, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει ἄνθρωποι. Quem tamen universum Platonis locum ante oculos videtur habuisse Cicero. Ceterum cf. Atticus ap. Ciceron. de Legg. II. 2. 4, in eandem, quam Tullius de Officc. l. l. attigit, sententiam disputans; ubi vid. Moseri annot. p. 161. Adde de Officc. I. 22. 75, ubi Solon et Themistocles inter se componuntur. Pertinent haec ad quaestionem a variis scriptoribus institutam, in his a Plutarcho in Declamatione: *Bellone an doctrinâ clariores fuerint Athenienses*; qui rhetorice magis quam

verius secundum bellicam laudem judicat, notatus hoc nomine a doctissimo interprete, hanc universam causam breviter sed subtilissime dirimente, ita ut potius secundum doctrinam artesque, quibus Athenienses inclaruerint, pronuntiandum sit. Vid. Wyttenbachii Animadvers. in Plutarchi Moralia Tom. III p. 135—137 ed. Oxon. minor. — Quod ipse vero in hoc libello nonnulla complexus sum, quae ad laudes Athenarum pertinentia magis antiquâ famâ hominum prodita reperiuntur, quam certâ fide scriptorum: existimabam mihi idem licere quod aliis, qui *orationes* conscriberent, non *historias*.

P. 1. *Quacunque ingredimur*] Cicero de Fin. l. c.

P. 6. *De — Athenis*] Praecipuas Athenarum laudes strictim persecutus est Menander Rhetor Sect. II. et III. de laudibus urbium; v. praecipue Sect. III. C. I. p. 96. ed. Heeren. etc. II. p. 98—107. Libanii epist. 16. p. 30. ed. Wolf et cf. Raoul-Rochette Histoire critique de l'établissement des colonies Grecques Tom. I. p. 140.

P. 9. *Cecropem*] Meurs. de Fortuna Athenarum Cap. I. ibique Athen. L. XIII. et Justin. L. II, 6, 7. Ante Deucalionis tempora (Athenae) habuerunt Cecropem; quem, ut omnis antiquitas fabulosa est, biformem tradidere, *quia primus marem feminae matrimonio junxerit*,— cum *ante* promiscuis congressibus uterentur. Cf. de Cecrope Diodor. Sic. I. 28. Plutarch. de S. N. V. ed. Wyttenb. p. 21. not. p. 36. Suidas h. v. Add. Raoul-Rochette Hist. d. Colonies Grecques I. p 191 sqq. et Symbol. ac Mytholog. nostr. II. p. 35. 286. 391. 655. 727.

P. 9. *Saïtarum*] An Theopompus rerum scriptor Athenienses dixerit Saïtarum colonos, non certo constat. Africanus quidem ap. Euseb. P. E. X. 10. p. 491 ed. Colon. diserte prodit, ἀποίκους usurpans, sed laudato Τρικαράνῳ, qui liber dubiae auctoritatis est (vid. Aristidem

de laudibus Romae Tom. I. p. 211 Jebb.) Alii ἐποίκους, *accolas, inquilinos* Saïtarum a Theopompo dictos malunt. Charax tamen, ipsis Aegyptiis consentiens, *colonos*. Vid. Scholia in Aristid. Panathenaic. p. 9 sq. ed. Frommel. Contra Callisthenes et Phanodemus Athenienses Saïtarum Patres tradiderant. Proclus in Plat. Tim. L. 1. p. 30. Vid. Meurs. de Fort. Athen. Cap. I.

P. 10. *Frugum inventarum*] Diodor. Sicul. XIII. 26. p. 561 Wesseling. Plinii Epistoll. VIII. 24 et Scholia in Aristid. Panath. p. 2 sq. ed. Frommel. Uberius hanc rem exposuit Heynius v. c. in Opusc. Acadd. I. p. 353.

P. 10. *Cererem*] Ovid. Metam. V. 643. sqq.

P. 10. *Ager Rharius*] De agro Rhario et Triptolemo cf. quos laudat Ruhnken. ad Homeri Hymn. in Cererem v. 96. 450. 480. et Heynius v. c. ad Apollodor. Observ. p. 27. ed. alt. Praecipue consulendi Meursius in Eleusin. Attic. Lectt. et Athen. Attic. Munckerus ad Hygin. 147. Verheyk. ad Antonin. Liberal. I. 24. Sancto-Crucius sur les mystères Tom. I. p. 112. 124. 210. sq. et 265 ed. Silvestre de Sacy. Boettigerus Imagg. in Vasis exhibitarum I. 2. 197. Chateaubriand itinerar. Hierosolymit. I. p. 95 versionis german. Pouqueville Voyage dans la Grèce Paris 1820. Tom. IV. p. 118 sqq. Fr. Gottl. Welcker Zeitschrift zur Geschichte und Auslegung der alten Kunst I. p. 96 sqq. et Symbol. ac Mytholog. IV. p. 337 sqq. ed. alter. Erat autem in Sophoclis fabulis etiam Τριπτόλεμος. — Primum Atticorum frumentum *hordeum* fuit. V. Heyn. Opuscc. l. c. Hinc ille ritus Atticorum glandes spinasque et panes afferendi in nuptiis et initiis cum voce solemni, quae in proverbium cesserat, *ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον*, Hesych. Tom. I. p. 1557. Alberti ibiq. interprr. Suid. I. p. 926 sqq. Kuster. Hinc item κριθῶν (hordei) mentio in formulâ jurisjurandi, ab ephebis

Atheniensium in sacello Aglauri dari soliti; teste certe Plutarcho in Alcib. 16 p. 20; quo de loco consule Baehrii nostri annot. p. 143 et Osanni animadverss. in Lycurgi orat. adversus Leocrat. p. 77 sq. et p. 96. Eadem cum re conjuncta est Cereris invocatio in jurejurando Heliastico; de quo vide J. Theod. Voemelii Commentation. de Heliaea Francof. ad Moen. 1822. p. 26 sq.

P. 10. *Quorum unum*] Homericum Hymnum in Cererem.

P. 10. *Aliis — populis — profuit*] Isocrat. Panegyr. cap. 6. p. 21. ed. Morus: οὕτως ἡ πόλις ἡμῶν οὐ μόνον θεοφιλῶς (Menander Rhetor de encom. Sect. III.) ἀλλὰ καὶ φιλανθρώπως ἔσχεν, ὥστε, κυρία γενομένη τοιούτων ἀγαθῶν, οὐκ ἐφθόνησε τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ὧν ἔλαβην, ἅπασι μετέδωκε. Coll. Thucyd. II. 40. ubi Pericles ita: οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ δρῶντες, κτώμεθα τοὺς φίλους.

P. 11. *Buzyges*] Atheniensis heros, qui aratrum dictus est invenisse, quod alii a Triptolemo factum referunt. Plin. H. N. VII. c. 56. cf. Hesych. in *Βουζύγης*, ibid. interprett. cf. Interprett. ad Polyaen. I. 5. Servius ad Virg. Georg. I. 19. „Epimenides, qui postea Buzyges dictus est „secundum Aristotelem." De Epimenide cf. Heinrichii libellus. E tribus arationibus sacris, quas Athenienses obibant, una βουζύγιον vocata est. Plutarch. Praecept. Conjug. p. 144 A. et Wyttenbachii Animadvv. p. 896 sq. ed. Oxon. minor. Adde Symbol. et Mytholog. nostr. I. p. 484. II. p. 784 sq. IV. p. 122 sq. ed. alter.

P. 11. *Exsecrationibus*] Cicero de Offic. III. 13. init. Valckenar. ad Herodot. 231. Clem. Alex. Strom. II. p. 503, 17. ed. Potter.

P. 11. *Ciceroni*] De Legg. II. 14. De mysteriorum primordiis in Attica cf. Callim. Hymn. in Cer. ib. Ezech. Spanh. De immortalitate in mysteriis tradita disputavimus in Dionyso I. p. 236 sqq. De religionum efficacitate in

erudiendis gentibus antiquissimis conf. Philippi Guil. van Heusde Diatribe in civitates antiquas p. 20 sqq.

P. 12. *Materiam desumerent*] Cf. Isocratis Panegyr. c. 5. p. 20. ed. Mor. ubi maximorum beneficiorum ab omnibus praedicatorum Athenae dicuntur effectrices. Tum sequitur cap. 6. egregius locus de mysteriorum Atticorum beneficio. Alios tamen indidem reprehendendi ansam arripuisse nemo nescit. Vid. modo Philostrati Vitam Apollonii VI. 20. p. 260 Olear. quem locum nuper expediit G. Joseph Bekkerus in Specim. in Philostrati Vit. Apollon. p. 52.

P. 12. *Quae ibidem nocturno aditu occultata fiebant*] Poeta apud Ciceron. de Nat. Deorr. I. 42.

P. 12. *Ex communi origine*] cf. Meurs. de Fort. Ath. Cap. II. et quos ille laudat Sophoclis in Oed. Col., Eurip. in Hippolyto et Aeschyli in Persis itemque Ciceronis locos.

P. 13. *Intactae* — ut poëta ait] Horatius Carmm. I. 7. 5: — „intactae Palladis arces" —

P. 13. *Paciferae* etc.] v. Ausonius in Catalogo Urbium:

Nunc ut terrigenis patribus memoremus Athenas,
Pallados et Cossi quondam certaminis arcem,
Paciferae primum cui contigit arbor olivae.

cf. Virgil. Aeneid VIII. 116; quem locum Ausonius ante oculos habuit.

P. 14. *Commune — Graeciae prytaneum*] Eustath. ad Iliad. B. v. 546: ὅτι δὲ καὶ ἄλλως πολὺ τὸ σεμνὸν αἱ Ἀθῆναι πάλαι ποτὲ εἶχον, δηλοῖ καὶ ὁ εἰπὼν τὰς Ἀθήνας Ἑλλάδος Μουσεῖον. ἔτι δὲ καὶ Πίνδαρος Ἑλλάδος αὐτὰς ἔρεισμα καλέσας, καὶ Θουκυδίδης Ἑλλάδος Ἑλλάδα. καὶ ὁ Πύθιος ἑστίαν καὶ πρυτανεῖον τῶν Ἑλλήνων. Quae ex Athenaeo fluxerunt, vid. Lib. V. cap. 12. ibique Casaub. et Schweighaeuser. p. 47. et Lib. VI. cap. 65. ubi de Athenis ita: ἣν μὲν ὁ Πύθιος ἑστίαν τῆς Ἑλλάδος ἀνεκή-

ρυξε· πρυτανεῖον δὲ τῆς Ἑλλάδος ὁ δυςμενέστατος Θεόπομπος. Cf. Wesseling. ad Diodor. XIII. 27. p. 562. Respicit editam Lacedaemoniis sortem, cum post captas a Lysandro Athenas Apollinem consulerent, quid eâ urbe facerent. Respondit enim, τὴν κοινὴν ἑστίαν τῆς Ἑλλάδος μὴ κινεῖν. Aelian. Var. Hist. IV. 6. Imitatus est *Synesius* Epist. 335. Ἀθῆναι — ἑστία σοφῶν. Locum laudavit Corsini Fast. Att. IV. 202. Itaque hujus encomii Athenarum quatuor praecipue sunt fontes: in *Apollinis Pythii* responso, in *Pindari Sophoclisque* (Oedip. Colon. 58.) praedicatione, in epigrammate *Thucydidis*, in *Theopompi* dicto. Epigramma Thucydideum laudatum ab Athenaeo illustravit Jacobsius V. Cl. ad Antholog. Gr. I. 1. p. 335. qui d'Orvillium ad Chariton. p. 120. laudat; adde Ducker. et Gottleber. ad Thucyd. II. 41. init. De versibus Pindari consule Wyttenb. Animadvv. in Plutarch. de gloria Atheniens. VII. p. 152.

P. 14. *Ferro — in pace deposito*] Huc facit Thucydideus locus in prooemio I. 6. ubi Graeciae populi testari dicuntur, similia vitae instituta olim apud omnes obtinuisse. *Omnium autem primi Athenienses dicuntur ferrum deposuisse et remissiorem cultum secuti ad genus vitae lautius transiisse.* Isocrates autem in Panegyr. Cap. V. p. 19. ed. Mor. hanc urbem dicit τῆς — κατασκευῆς, ἐν ᾗ κατοικοῦμεν, καὶ μεθ' ἧς πολιτευόμεθα, καὶ δι' ἣν ζῆν δυνάμεθα (i. e. per quam vitam vitalem sive vere humanam vivere possumus) σχεδὸν ἁπάσης αἰτίαν. cf. Cap. X. p. 29.

P. 14. *Orpheus — bestias — traxerat*] Vid. C. Phil. Kayser ad Philetae Coi Fragg. VIII. p. 48 et cf. Symbol. ac Mytholog. III. 143 sqq., ubi etiam de Musaeo et Eumolpidis agitur IV. p. 340 sqq. et p. 355.

P. 15. *Epimenidem — arcessitum Athenas*] Plutarch. in Solone p. 84. D.

P. 15. *Itaque prisci*] Cf. not. ad p. 10. *aliis* etc. Add.

de Athenarum φιλοξενίᾳ Isocr. Panegyr. C. XI. init. Atheniensium *misericordiae* exemplum in historia Pelasgorum Tyrrhenorum adnotavit Larcherus V. S. Chronolog. Herodot. (VII.) p. 248. sqq. ex Herodoti L. VI. c. 137. (cf. Aristoph. Avib. v. 831. ibique Beckii not.) Sequentia eventa belli Athenienses inter Pelasgosque (quae etiam attigit Aristides Panathenaico) aliter tradiderat Hecataeus Milesius ap. Herodot. VI. 137. Vid. Fragmm. Historr. Graecc. antiqq. p. 41 sq. ed. nostr. Quae item misericordia comparuit in historia Heraclidarum, denique in rebus Ionum; vid. Isocrat. Paneg. C. XIV. XV. XVI. cf. Aelian. V. H. L. IV. c. 6. L. VI. c. 10. ibiq. Periz. In primis tenenda est Pausaniae I. 17 init. disputatio de *humanitate* (φιλανθρωπίᾳ) Atheniensium, de eorum pietate in deos (εὐσεβείᾳ), itemque de aris Misericordiae (Ἐλέου), Pudoris (Αἰδοῦς), Famae (Φήμης) et Alacritatis (Ὁρμῆς); ubi v. Siebelis in Annott. p. 53 sq. cf. Συναγωγ. λεξ. χρησ. in Imm. Bekkeri Anecdott. grr. p. 355. 15. 16; viros doctos in Steph. Thes. L. gr. Lond. p. 1460 sq. Lud. Heller ad Soph. Oed. Col. vs. 230, p. 281 ed. Doederlein et Heller; et de pietate in deos (δεισιδαιμονίᾳ) Valcken. Scholas in Actt. Apost. XVII. 22, p. 551. Cf. etiam quae infra citavimus ad verba *Misericordiae ara*.

P. 16. *Daedalus*] Ejus fugam in Siciliam narraverant Ephorus L. VI. et Philistus L. I. Historiarum, uti Heynius ex Theon. Progymnasm. C. II. conjicit. Loca insigniora de Daedali historia sunt ap. Diod. Sic. IV. 76—79. Pausan. I. 4. et IX. 55. Schol. Eurip. Hecub. 838. 1648. De ejus inventis v. Plin. VII. 56. 57. De ejusdem in Cretam fuga Apollod. III. 15. 8. 9. De Daedalis et Daedaleis consule nunc Friedr. Thiersch. Ueber die Epochen der bildenden Kunst unter den Griechen I. p. 10 et p. 23 sqq.; de artificum vero antiquissimorum omnium indole ac ratione Leon. de Klenze in Boettigeri Amalthea III. p. 78 sqq.

P. 17. *Patentem — appulsui*] Vid. Platon. de Legg. IV. p. 704 Steph. p. 332 Bekker. cf. Lectt. Platonn. ad calc. Plotini de Pulcritud. p. 463 sq. Alcmanis Fragmm. LXII. p. 66 ed. Welcker. adde Ciceron. de Re publ. II. 3 ibiq. Annott. p. 202 sq. ed. Moseri. Athenas ex omnibus omnium orbis terrarum partibus omnia propter urbis magnitudinem importabantur: sic Pericles ap. Thucyd. II. 38. Laudat etiam Pericles ibid. c. 39. Athenienses διὰ τὴν τοῦ ναυτικοῦ ἐπιμέλειαν. cf. Meurs. de Fortuna Athenarum Cap. IV. qui plures veterum locos attulit, ubi etiam de annonae vilitate. Add. Isocr. Panegyr. C. XI. fin. de Piraeeo, et Raoul-Rochette Hist. d. Colonies grecques Tom. IV. p. 101 sq.; itemque de coloniis Ionicis idem I. 2. III. 75 sq. De Mileto vid. Rambachii Comment. de Mileto ejusque coloniis. Halae Saxon. 1790 et Frid. Münteri Comment. Velia in Lucanien. Eine Beilage zu Hegewisch über die Colonien der Griechen. Altona 1818 p. 4 sqq.; ubi hic vir doctissimus etiam Phocaeae aliarumque Ioniae civitatum res attigit.

P. 17. *Solon*] De Solone sufficiat laudasse Plutarchum in Solone itemque Diog. Laert. in Solone; Dion. Chrysost. Orat. XXI. Gell. N. A. XI. 18. Senec. Epist. XC. Add. Meurs. in Solone, et Solonis Atheniensis Carmm. ed. Nicol. Bachius Bonnae 1825.

P. 17. *Ea respublica varie*] Atticae reipublicae vicissitudines ad Themistoclem usque strictim adumbravit Heraclides Ponticus in Fragmm. de Rebus publicis cap. 1.

P. 18. *Atheniensium prudentissimus*] Cic. pro Rosc. Amerino c. 25.

P. 18. *Se — senem fieri*] Cic. de Senect. C. VIII.

P. 18. *Humanitatis plenissimas*] Fuit Atheniensium lex: τοὺς ξένους μὴ ἀδικεῖσθαι v. Xen. M. S. II. 1. 14. Demosth. Neaer. II. p. 1374. Constituta et ἱκετείας religio, de qua

v. Heynii Opuscull. Acadd. I. p. 213. Huc facere videtur Cic. de Off. III. 6. 6.: „Qui autem civium rationem dicunt habendam, externorum negant, hi dirimunt communem humani generis societatem; qua sublatâ, beneficentia, liberalitas, bonitas, justitia funditus tollitur. Quae qui tollunt, etiam adversus deos immortales impii judicandi sunt.“ Ceterum de humanitate Atheniensium erga peregrinos locus primarius est Periclis in Oratione funebri ap. Thucyd. II. 39. τήν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξενηλασίαις ἀπείργομέν τινα ἢ μαθήματος, ἢ θεάματος. Quem locum expressit Aristides in Panath. observante Scholiastâ MS. Leidens. p. 30 sqq. ed. Frommel. De animi magnitudine et humanitate populi Atheniensis in Lacedaemonios, Olymp. CII. 4 a Thebanis propemodum debellatos, insigne testimonium exstat apud Diodorum XV. 63. p. 51 sq. ed. Wessel.

P. 18. *Tanto temperamento — egit*] Justin. L. II. c. 7.

P. 19. *Educationem moderari*] Solon jussit Athenienses filios suos educare convenienter et ordini et facultatibus, quod item Aristoteles de Republ. VIII. 1. praecipi a legislatore debere contendit. Pauperum filios opificia saltem et artes sellularias (τέχνας βαναυσικάς) doceri jussit Solon. Isocrat. Areopag. p. 333. Atheniensium pueri dimissi e gynaeceo, quod plerumque septimo aetatis anno fiebat, tradebantur binis praeceptoribus, quorum alter literas docebat, alter gymnasticen: v. Aristophan. Equitt. 188 sq. Plat. Protag. p. 289. Aristot. de Rep. VIII. 3. cf. Terent. Eunuch. III. 2. 23. Ad liberales artes (τροφὴν ἐλευθέριον) pertinebat gymnastice, itemque equitatio et venatio cf. Plat. l. c. Petit. de Legg. Att. p. 163. et musica. Haec omnia jam Solonis aetate, quamquam Aristot. Rep. VIII. 6. post Persica demum bella musicae assidue operatos Graecos dicit. Et praemia diebus festis nonnullis constituta iis

pueris adolescentibusque, qui lyrica carmina Solonis aliorumque optime cecinissent. v. Plat. Tim. p. 414. add. Aristoph. Nub. 955. sqq. ibiq. Scholiast. et Interprett. Postea quoque pingendo et delineando plures vacabant. v. Aristot. l. l. VIII. 3. Plin. H. N. XXXV. 10. Arithmeticae autem et geometriae imbuebantur omnes. v. Cic. de Orat. III. 32. Quintil. Inst. I. 10. Atque haec erant *ἐγκύκλια παιδεύματα*, a quibus discerni solitum eloquentiae studium (*) et philosophiae. Diog. Laert. II. 79. VI. 103. De Atheniensium *παιδείᾳ* consulatur etiam Isocrat. Panegyr. II. 195—197. Plat. de Legg. L. I. p. 517 sqq. De paedotribis (*παιδοτρίβαις*) v. Perizon. ad Aelian. V. H. II. 6. Spanh. ad Aristoph. Nub. 969. His add. Meurs. de Fortuna Athen. C. VIII. ibiq. laudd.

P. 20. *παιδευτήριον*] cf. Diod. Sic. L. XIII. 27. p. 562 ibiq. Wesseling. ubi Athenienses dicuntur *κοινὸν παιδευτήριον παρέχεσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις*. Plautus Stich. Act. V. sc. 2 init.: „Salvete Athenae, quae *nutrices Graeciae*". „Quid vero illae, omnis plane doctrinae omnisque sapientiae parentes Athenae?" Cicero, vel potius Sigonius in Consolat. ed. Froben. p. 326. Hemsterhusius ad Luciani Nigrin. §. 12 ait: Ceterum Atheniensibus ista veluti propria laus tribuitur, quod ad emendandos ineptorum mores, castigandamque vitae rationem multum valuerint: Athenas ergo Pericles ap. Thucyd. II. 41. esse dicit *Τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν*· et Dicaearchus p. 10. testatur, *ὅσον αἱ λοιπαὶ πόλεις πρός τε ἡδονὴν καὶ βίου διόρθωσιν τῶν ἀγρῶν διαφέρουσι, τοσοῦτον τῶν λοιπῶν πόλεων ἡ τῶν Ἀθηναίων*·(**)

(*) Max. Tyr. Diss. XXIII. 2 p. 440. Reisk. — *Ἀθηναῖοι λέγειν, καὶ ἔστιν ἡ περὶ τοὺς λόγους σπουδὴ τέχνη Ἀττική.*

(**) Ejus comparationis ratio expressa videtur ex Herodot. I. 60. *ἐπεί γε ἀπεκρίθη ἐκ παλαιτέρου τοῦ βαρβαρικοῦ ἔθνεος τὸ Ἑλληνικὸν, ἐὸν καὶ δεξιώτερον, καὶ εὐηθίης ἠλιθίου ἀπηλλαγμένον μᾶλλον· εἰ καὶ τότε γε οὗτοι ἐν Ἀθηναίοισι τοῖσι πρώτοισι λεγομένοισιν εἶναι τῶν*

eo spectat Menedemi dictum a Plutarcho laudatum de Adul. et Am. Discrim. p. 81. vid. p. 812. ed. Wyttenb. Habet autem ita: *Εἰς δὲ τούτους ἔοικε καὶ τῷ Μενεδήμῳ πεπαιγμένον εὖ λέγεσθαι καταπλεῖν γὰρ ἔφη τοὺς πολλοὺς ἐπὶ σχολὴν Ἀθήναζε σοφοὺς τὸ πρῶτον, εἶτα γενέσθαι φιλοσόφους, εἶτα ῥήτορας, τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος ἰδιώτας· ὅσῳ μᾶλλον ἅπτονται τοῦ λόγου, μᾶλλον τὸ οἴημα καὶ τὸν τῦφον κατατιθεμένους.* Cicero de Orat. III, 11. „Sed hanc dico suavitatem, quae exit ex ore; quae quidem, ut apud Graecos *Atticorum*, sic in Latino sermone hujus est urbis maxime propria. Athenis jam diu doctrina ipsorum Atheniensium interiit, *domicilium* tamen in illa urbe *remanet studiorum.*"

P. 20. *Leges arcesserent*] cf. Plin. Epistol. L. VIII. ep. 24. Cic. pro Flacco 26. et quos Meursius laudat in Libro de Fort. Att. c. 1. Dionysii Halicarnassensis L. X. Livii L. III. et Silii Italici L. XIII. locos.

P. 20. *Occupavit Pisistratus*] cf. universe Meursius in Pisistrato Cap. XI. et quos ille laudat auctores.

P. 20. *Templum exstruxit.*] Aristot. Polit. V. 11.

P. 20. *Bibliothecam—Scholam*] v. Suidas et Harpocration in *Λυκεῖον* et apud eos Theopompus, Gell. N. A. VI. 17. cf. Wolfii Prolegg. ad Homerum p. CXLV. sq. Add. Cic. de Divin. I. 13.

P. 20. *Orpheum Crotoniaten — Homerum*] Cic. de Orat. III. 34. „Quis doctior iisdem illis temporibus, aut cujus eloquentia literis instructior fuisse traditur, quam Pisistrati? qui primus Homeri libros, confusos antea, sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus." cf. Wolfii Prolegg. p. CXLIII. ibique cum alios veterum locos, tum Anonymi

Ἑλλήνων σοφίην. κ. τ. λ. Et sic saepe haec res videtur declarari, ut tantum reliquis Graeciae urbibus antecedere dicantur Athenae, quantum illae urbibus barbarorum.

ap. Allatium de Patria Homeri, qui (Anonymus) epigramma graecum addit adscriptum Pisistrati statuae, quo epigrammate Homerus Atheniensium civis dicitur, quandoquidem illi Smyrnam condiderint. — Suid. in v. Ὀρφεύς.

P. 21. *Hipparchus filius* etc.] Meursius l. c. Cap. XII. ibiq. Plato in Hipparcho p. 228. B. Add. Wolf. Prolegg. p. CXL. sqq. praesertim CLIV. Heynii Excurs. ad Iliad. L. XXIV. T. VIII. p. 809. et Heinrichii Epimen. p. 157. coll. ejusd. Programmate de Diasceuastis Hom. p. 17. sqq.

P. 21. *Tantum abfuit, ut gravis exsisteret*] Thucyd. VI. 54. ib. Ducker.

P. 21. *Tanquam sub Saturno*] Plato in Hipparcho l. c. (si modo is Platonis habendus est).

P. 21. *Anacreontis — Simonidis*] cf. Plat. l. c. Aelian. Var. Hist. VIII. 2. ibiq. Perizon. adde P. G. Duckeri Dissertat. de Simonide Ceo. Traj. ad Rhen. 1768. et P. O. Broendsted Reisen und Untersuchungen in Griechenland. I. p. 67 sqq.; ubi etiam de reliquis doctis Simonidis civibus, ut de Bacchylide aliis.

P. 21. *Onomacrito*] quem tamen postea ejecit, quod Musaei oraculis aliquid inseruisset. Herodot. VII. 6.

P. 21. *Hermas*] In Platonico Hipparcho p. 228 Steph. p. 239 Bekker. duo exstant versus, Hermis inscripti: Μνῆμα τόδ' Ἱππάρχου· στεῖχε δίκαια φρονῶν· alter ita: Μνῆμα τόδ' Ἱππάρχου· Μὴ φίλον ἐξαπάτα. cf. de his Hermis O. Sluiteri Lectt. Andocidd. p. 37 sqq.

P. 22. *A Phrynicho poëta*] Herod. VI. 21. Longin. περὶ Ὕψους Sect. XXIV. p. 94. ed. Toup.

P. 23. *Sed erexit sese.*] Athenienses honestis publicis privatisque recreationibus dolores excutiunt, ait Pericles ap. Thucyd. II. 38. ad quem locum Wassius laudavit hunc Pindaricum Nem. IV. init.

Ἄριστος εὐφροσύνα
πόνων κεκριμένων
ἰατρός· αἱ δὲ σοφαὶ
Μοισᾶν θυγατέρες ἀοιδαὶ
θέλξαν νιν ἁπτόμεναι.

cf. Lud. Dissenii Explicatt. in edit. Boeckhii II. 2. p. 380.

P. 23. *Μαραθωνομάχους*] v. Spanhem. ad Aristophan. Plut. 982. Interprett. ad Herodot. p. 705. 82. a. ed. Wessel. ibid. p. 566. 20 et 33. Valcken. ad Herodot. p. 264. 59.

P. 23. *Pericles*] Ejus ingenium pingit Thucydides loco illustri II. 65. cf. Cic. de Orat. III. 34.

P. 23. *Ἑλλάδος Ἑλλάς*] v. not. ad p. 14. add. Casaub. ad Theophrast. Charact. Prooem. p. 13. ed. Fischer, ibiq. Philo in libro, Quod omnis bonus liber p. 467 ed. Mang. cujus sunt verba: *ὅπερ ἐν ὀφθαλμῷ κόρη, ἢ ἐν ψυχῇ λογισμός, τοῦτ' ἐν Ἑλλάδι Ἀθῆναι.* Alciphron. Epist. II. 3. §. 64. ubi Menander in epistola ad Glyceram se videre ait *ὅλην ἐν ταῖς Ἀθήναις τὴν Ἑλλάδα, ὅλην τὴν Ἰωνίαν, τὰς Κυκλάδας πάσας.* Hinc etiam in votis memoratur: „*Ἀθηναῖος γενέσθαι*, cui adjungitur *βασιλεῦσαι, ἀθάνατος γενέσθαι*" in Teletis Fragmento ap. Stobaeum Tit. XCVII. p. 524. p. 273 ed. Gaisford.

P. 24. *Postea permultas insulas — societ. necessitudine sibi devincta teneret.*] cf. Guil. Groen van Prinsterer de Principatu (*ἡγεμονίᾳ*) Atheniensium. Lugd. Batav. 1820.

P. 24. *Argenti reditus e Laurio*] cf. Boeckh über die Laurischen Silberbergwerke in Attica. Berlin. 1816.

P. 24. *Polygnotum*] Plin. H. N. XXXV. Sect. 34. Pausan. Att. (I.) 15. Nepos in Milt. VI. 16. interpr. cf. etiam Boettigeri Ideen zur Archäologie der Malerei p. 261 sqq. Universe de Athenarum pictoribus aliisque artificibus v. Isocr. Paneg. C. VIII. et XIII. Plin. l. c. Sect. 39 et 36. Hesych. v. *Σκιά*. Plutarch. Bellone An Pace Clar. Athen. Cap. II.

p. 417. sq. ed. Wyttenb. Pausan. l. c. 17. 19. 20. et Eliac. c. 6. Athenaeus XIII. p. 591. Casaub. Cic. de N. D. I. 27. cf. Dr. Ludw. Schorn Ueber die Studien der Griechischen Künstler. Heidelberg 1818. — Color hujus loci ductus est e Mureti Or. VIII. p. 74. ed. Ruhnk.

P. 25. *Similitudinem duxerat*] Cic. Orat. 2.

P. 25. *Propylaea*] Plutarch. Pericl. cap. 13. Philochori Fragg. p. 55. Stuart Antiquities of Athen. Part. II. chap. 5.

P. 25. *Paulus Aemilius*] Liv. XLV. 28. De Jovis signo consulendi Jacobs, Voelkel, Siebenkees, Toelken, Haus, Quatremère de Quincy et quos plures laudavi in Symbolica et Mythol. II. p. 530 sqq.

P. 25. *Parthenona — Minerva Phidiae*] Plutarch. l. l. J. Winckelmanni Opera IV. p. 116 sqq. 339 sq. 395—406. V. p. 562 ed. nov. Dresd. Quatremère de Quincy Le Jupiter Olympien p. 219 sqq. Letronne in Journal des Savans Octobr. 1817. De Parthenone accurate egit Ed. Dodwell in Itinerario II. 1. c. 2. Minervae Poliadis Sacra et aed. illustr. C. Odofr. Mueller Götting. 1820. Idem vir doctus de his aliisque Athenarum ornamentis egit in Ersch. et Gruber. Encyclopaedie VI. p. 238 sqq.

P. 25. *Apollodorum*] Plin. Hist. Nat. XXXV. 36. 1. cf. Wyttenbach. ad Plutarch. de Glor. Atheniens. p. 138. ed. Oxon. minor.

P. 26. *Polycletus*] Sicyonius. De ejus canone v. Cic. Brut. c. 86. Plin. H. N. XXXIV, 19. et 8. Quintil. XII. 10. Aelian. V. H. XIV. 8. De Polycletis, Sicyonio, Argivo inprimis vid. Friedr. Thiersch. Ueber die Epochen der bild. Kunst unt. d. Griechen II. 41. et p. 43 sqq. 62 sqq. itemque III. p. 79 sqq.

P. 27. *Tragoedia — animi purgationem*] *Τὴν τῶν παθημάτων κάθαρσιν*. Aristot. Poetic. VI. 2. Rhetor. II. 5. p. 125 sqq. ed. Gaisford. II. 8. p. 136. cf. Lessing Hamburg.

Dramaturgie II. p. 198 sqq. et Hermann ad Aristot. Poet. l. l. p. 114.

P. 27. *Virum fortem — mala fortuna*] Seneca de Provident. cap. 2.

P. 27. *Dicebat Gorgias*] Plutarch. de aud. poet. p. 15. D. p. 57. Wyttenb. de Gloria Athen. p. 427.

P. 27. *Sumtuum faciebant*] Plutarch. l. c. p. 420. Isocr. Panegyr. C. XII. p. 32. ed. Mor.

P. 27. *Pindarum — suum esse voluerunt*] cf. not. ad. p. 14. Ἀοίδιμοι Ἀθᾶναι (quae sunt verba Pindari) urbis nomen celebratissimum v. Bibl. Crit. III. 1. p. 49. ibiq. Wyttenbachium ad Julian. Orat. (ed. Lips. Schaef. p. 144. sq.) de locis autem Pindaricis, (ubi modo λιπαραὶ καὶ ἰοστέφανοι Ἀθᾶναι, modo Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθ.) vid. Schneider. ad Pindari Fragm. ex Dithyramb. X. p. 74. sq. ed. Heyn. Quae quidem deinceps varie expressa sunt a scriptoribus, vid. Hemsterhus. ad Lucian. Tim. T. I. p. 162. et Wyttenb. l. l. qui Lucianeum locum e Sophoclis Oed. Col. 58. non minus ductum monstravit quam ex Pindaro.

P. 28. *Attica — sanae eloquentiae*] Vid. Ruhnken. ad Vellei. Pat. I. 18. p. 72.

P. 29. *Civis vester*] Ruhnkenius, in Historia Critica Oratorum Graecorum, praefixa Rutilio Lupo a Ruhnk. edita et Oratoribus Graecis Reisk.

P. 29. *De concinnitate Gorgiae*] Vid. Diodor. Sicul. XII. 53. ibiq. Wesseling.

P. 29. *Apud Ciceronem*] Orator. cap. 13.

P. 30. *Bellicum canere*] Cicer. Orator. cap. 12.

P. 31. *Philochorus*] De Philochoro, aliisque Ἀτθίδων scriptoribus vid. Jonsius de Scriptt. Hist. Philosoph. II. 9. p. 189. ed. Dorn. cf. Hemsterhus. ad Aristoph. Plut. p. 341. 382. 420. 440. Add. Philochori et Androtionis Fragmenta ed. C. G. Siebelis. Lips. 1811 itemque Phano-

demi, Demonis, Clitodemi atque Istri Fragg. ed. Siebelis. Lips. 1812.

P. 31. *Apollodorus — Meton*] cf. Corsini Fast. Att. III. 226. sq. de Apollodori Atheniensis Chronicis. v. Heynii editio Apollodori T. I. p. 402.

P. 32. *Hippocratem*] v. quae hac de re contulit Meurs. de Fort. Ath. Cap. V. et quem ille laudavit Hippocratis locum, ubi Decretum ipsum insertum est.

P. 32. *Avocavisse eum — philosophiam*] Cic. Academ. I. 4.

P. 33. *Pudoris — specimen absolvit*] cf. Aristoph. in Nubib. v. 993. ib. Ernest. et Hermann. et Ruhnk. ad Tim. Lex. Pl. p. 5. sqq.

P. 33. *Ad coelum iter cognitum — habere*] cf. Athenaeus L. VI. c. 57. p. 25. cf. Casaub. (p. 461. Schw.) „Οἱ δὲ δημαγωγοῦντες, φησὶν (Ἡγήσανδρος), Ἀθήνησιν κατὰ τὸν Χρεμωνίδειον (corruptum, v. not. ad h. l.) πόλεμον, κολακεύαντες τοὺς Ἀθηναίους, τἄλλα μὲν, ἔφασκον, πάντα εἶναι κοινὰ τῶν Ἑλλήνων, τὴν δ' ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀνθρώπους φέρουσαν ὁδὸν Ἀθηναίους εἰδέναι μόνους.

P. 34. *Ad salubritatem*] Cic. in Bruto cap. 13.

P. 34. *Faceta ironia*] Plutarch. Praecept. Ger. Reip. p. 210. Cic. de Orat. II. 67.

P. 34. *Commendari debebat etc.*] Aristotel. Magn. Moral. I. 31. Rhetor. III. 7. 18. p. 552. p. 255 ed. Gaisf. de Rep. VII. 17. Theophr. Char. IV. Cicero de Fato cap. 4: „Athenis tenue coelum; ex quo acutiores etiam putantur Attici," cet. ubi plura adposui.

P. 34. *Dicacitas*] Aristot. Ethic. Nicomach. IV. 8. et in eum locum Caroli Zellii Commentar. p. 156 sqq. ibiq. laudd. Aristotel. Eudem. III. 7. Magn. Moral. I. 31. Anonym. de Virtutibus p. 759 et Barthélemy Voyage du jeune Anacharse T. II. chap. 20. p. 393.

P. 34. *Sale perspersa*] Cic. de Orator. I. 34 extrem.

P. 35. *Exhilararat*] cf. Pericles in Orat. funebri ap. Thucyd. II. 37.

P. 35. *Apud Thucydidem*] L. II. cap. 40. init. ubi est: φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας· πλούτῳ τε ἔργου ἐν καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα. vid. Interprett. ibiq. laud. Ruhnk. ad Hesych. v. φίλος. Morus ad Isocrat. Panegyr. p. 6. sq. cf. Jo. Winckelmann Geschichte der Kunst Tom. VI. p. 20 et T. IV. part. 2. p. 35 ed. Dresd. nov.

P. 36. *Captis Philippi tabellariis*] Plutarch. Praecept. Reip. Gerend. p. 211. Wytt.

P. 36. γραφῇ ἀργίας] Herodot. II. 177. hanc legem quidem Soloni tribuit; sed Draconi potius tribuendam censent eruditi. vid. Valcken. ad l. l. De hac lege nuper item egit Wolfius in Explicat. Tabul. Aliment. Trajan. germanice scripta p. 8. not. ubi Petitus laudatur in Legg. Att. p. 520. doceturque ejus legis vestigia superesse in Cod. Justin. XI. 25. et in Novv. LXXX. c. 5. laudato Rothio, qui sigillatim hac de lege egerit.

P. 36. ἑταιρείας] De his vid. Van Dalii Dissertat. ad antiqua marmora IX. p. 728. sq. cf. Museum Atticum T. I. P. I. p. 100. De aliis ἑταιρειῶν consiliis vid. Boeckh Staatshaushaltung der Athener II. p. 264 et Guil. E. Weberi Dissertatio de Critia tyranno. Francof. ad Moen. 1824, pag. 16. Antiquitus harum sodalitatum origo a Diis patriis repetebatur et a priscis regibus eae salubriter institutae (Plato de Legg. XI. p. 920. e. 921. p. 245 sqq. Bekkeri. Plutarch. in Numâ cap. 17.) Hinc variae σύνοδοι Graecorum, partim a Diis partim a sodalibus appellatae (Biagi de Decretis Atheniensium cap. XXII. p. 274 sqq.) Similes origines vicissitudinesque habuere Romanorum *Collegia*, *Sodalitates*, *Sodalitia*, quod postremum nomen illicitis potissimum collegiis adhaesit (vid. Dirksen. V. Cl. Civi-

listische Abhandll. II. 1. p. 4 sqq. et cf. quae posuimus in Abriss der Römischen Antiquitäten 3. 148. p. 147 sq.) Unde de collegiorum multitudine a Clodio reducta multiplicataque Dio Cassius XXXVIII. 13. p. 159 Reimar. ita: *Καὶ τὰ ἑταιρικά, κολλήγια ἐπιχωρίως καλούμενα — ἀνενεώσατο.* Illorum autem collegiorum vestigia quaedam ad Byzantinorum usque adeoque ad Constantinopolis Turcarum, qualis hodie est, tempora pertinuisse, conjicias fortasse, si legeris quae graphice descripsit Jos. de Hammer in egregio libro Constantinopolis und der Bosporos II. p. 393 sqq.

P. 36. *ἔρανος*] v. Heraldus in Animadv. in Salmas. de usur. L. VI. c. 3. Is. Casaub. ad Theophr. Char. XV. p. 169. Fisch. Petitus in Legg. Att. p. 429. ed. Wessel. et interprett. ad Thucyd. II. 43. Add. Reiskii Indic. in Demosth. p. 368 sq.; Coray ad Theophrasti Charactt. p. 9. p. 166. sq. Boeckh. Staatshh. d. Athen. I. p. 264. Thorlacius in libro: Populäre Aufsätze das Griech. Alterthum betreffend. Lips. 1812 p. 87 sq. et Car. Zell. ad *Aristot.* Ethic. Nicomach. IV. 2. p. 132 sq.

P. 36. *Caussariis*] i. e. *τοῖς ἀδυνάτοις*. Vid. Wolfii libell. cit. p. 23. not. et, quem laudat, Taylor. ad. Lysiae Orat. 24. p. 404. sqq. ed. Londin.

P. 37. *Misericordiae ara*] Pausan. Attic. c. XVII. init. Diodor. XIII. 22. p. 559, ubi Wesseling. luculentum in hanc rem Statii ex Thebaid. XII. 481 locum excitavit. Add. Winckelmann. Gesch. der Kunst II. p. 10 ed. nov. Dresd. et confer quae supra posuimus in Annot. ad verba: *Itaque prisci illi Attici — peregrinis.* Misericordiae Atheniensium exemplum est etiam lex de suppliciis gravidarum mulierum post partum differendis, sumta ab Aegyptiis. V. Aelian. Var. Hist. V. 18. ibiq. J. Kuhn. Clem. Alex. Strom. II. p. 400. D. Plutarch. De S. N. V. p. 25. ed·

Wyttenb. cf. hujus not. ad h. l. p. 40. Etiam hoc nomine laudabantur Athenienses, quod ab invidià (φθόνῳ) quam qui maxime abhorrerent. Demosthen. advers. Leptin. §. 118. 119. cum Scholiis p. 121 sq. ed. F. A. Wolf.

P. 38. *Peripateticorum familia*] cf. Cic. De Fin. V. 3.

P. 38. *Neque postea etc.*] v. quae Heynius attulit Opusc. Acadd. T. I. p. 80. 88.

P. 39. *Ut Ciceronis verba utar*] De Finib. V. 19. 54.

P. 39. *Ptolemaei Physconis*] Fuit is septimus Ptolemaeorum, et Κακεργέτης dictus. cf. Athenaeus IV. c. 73. p. 184. B. Casaub. (p. 194. Schweigh.)

P. 39. *A. Atilius*] Livius L. XXXVI. c. 20. Hoc factum Olymp. CXLVII. anno ½. vid. Corsini Fast. Att. IV. p. 102. cf. Liv. XXXVIII. 10. Hoc loco non abs re erit admonere Theophili, qui in Paraphras. Institutionum lib. I. tit. 2. p. 16 sq. Reitz. prodit, Athenienses qui in sterili terrâ saepenumero advectitio frumento uterentur, negotiatoribus frumentariis vectigalis immunitatem impertiisse (τοὺς σιτεμπόρους ἀτελείας ἀξιοῦσθαι); unde multi in Atticam certatim importarint frumentum. Locus memorabilis, neque Petito aliisque cognitus.

P. 40. *Sincerâ fide — Atticâ*] Vellej. Paterc. II. 23. 4. ibiq. interprett.

P. 40. *Propertius*] Eleg. III. 21. 1.

P. 40. *Pomponium*] Cic. Cato maj. prooem.

P. 41. *De quibus poëta*] Martialis Epig. VI. 64.

P. 41. *Tullii quoque aetate*] Cic. de Orat. III. 11.

P. 41. *Illam urbem liberalissime habuit.*] De libertate Graeciae atque ipsarum Athenarum sub Romanorum imperio exposuit Wyttenbach. ad Plutarch D. S. N. V. p. 462. ed. Oxon. min. et ad eundem in Institutt. Laconn. p. 1216.

P. 41. *Hadrianum constat etc.*] Pausan. Att. 18 — 20. De studiorum ratione, quae posteriore tempore Athenis

obtinuit vid. Meurs. de Fort. Ath. c. VIII et, quos ille laudat, Philostratum in Apollonio Athenjensi, a quo πολιτικὸς θρόνος commemoratur, et Eunapium in Proaeresio, ubi memoratur σοφιστικὸς θρόνος. Cf. Boissonadii Annotatt. in Eunap. p. 95. 201 sq. 287. 439 et Wyttenbach. in eundem p. 45. Hae cathedrae collocatae erant ab Imperatoribus. Add. Cresollius in Theatr. Rhetorr. et Heeren. Gesch. des Stud. der Klass. Liter. Vol. I.

P. 41. *Marco Aurelio*] v. quae congessit Meursius l. c.

P. 41. *Postquam Christiana sacra etc.*] Synesius Epist. 335. *αἱ δὲ Ἀθῆναι πάλαι μὲν πόλις ἑστία σοφῶν, τὸ δὲ νῦν ἔχον σεμνύνουσιν αὐτὰς οἱ μελιττουργοί.* Cf. Wyttenb. ad Plutarch. p. 1082; qui alium insuper Synesii locum in hanc rem excitavit. Addit idem, ne tunc quidem (hoc est saeculo V. post Ch. n. exeunte et ineunte VI.) prorsus vastatas squaloreque obsitas jacuisse Athenas, sed honestas adhuc familias Athenis floruisse *publicaque doctrinarum studia:* cf. Corsinus in Fast. Att. IV. 202. ad Ol. CCCXVI. Origenes contra Celsum L. III. cap. 30. Vol. I. p. 466 C. ed. Ruaei. *Ἐκκλησία μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ, φέρ' εἰπεῖν, ἡ Ἀθήνησι, πραεῖά τις, καὶ εὐσταθὴς, ἅτε θεῷ ἀρέσκειν τῷ ἐπὶ πᾶσι βουλομένη, ἡ δὲ Ἀθηναίων ἐκκλησία στασιώδης, καὶ οὐδαμῶς παραβαλλομένη τῇ ἐκεῖ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ* i. e. *Ecclesia* enim quidem Dei, age dicamus, Athenis mitis quaedam et bene constituta, quippe Deo placere, qui est super omnia, volens; at vero Atheniensium *concio* seditiosa et nequaquam comparanda ecclesiae Dei, quae illic est. Labentibus saeculis haec subinde in pejus mutata esse nemo mirabitur, qui quidem humanarum rerum vicissitudines norit. Sic, ut hoc utar, ad summos in ecclesia Graeca Christiana honores subinde promotum videmus hominem, *τὴν μὲν θύραθεν παιδείαν οὐ πάνυ ἠκριβωκότα*, teste Leone Diacono VI. 6. p. 62 sq. D; ad quem locum doctissimus

Haseus p. 227 ita: „Dissuadebant multi in Graecia, tum omni medio aevo, tum maxime hoc (decimo) saeculo, profanas literas: quod qui iis a tenero imbuti essent, ad veritatem fidei caeciores putarentur." Subjicit locum S. Nicephori. — Ab ista perversitate et abhorrere hodie eruditiores Graecorum et deterreri frequenti hortatu prudentiorum civium, nemo est paullo humanior quin libenter inaudiat. Ceterum cf. eruditissimi Graeci Adam. Corayi Mémoire sur l'état actuel de la civilisation en Grèce Paris 1803, et quae nuper admodum graviter hoc de argumento disputavit doctissimus Broendsted in Reisen und Untersuchungen in Griechenland I. p. XVII sqq. et pag. 76.

P. 42. *Ciceronis — in Oratione pro Flacco*] Cap. XXVI. cf. Wesseling. ad Diodor. XIII. 27. p. 562 et Biagi de Decretis Atheniensium cap. XX. §. 9. p. 257.

P. 42. *Humanitas*] Humanitas h. l. ob ea quae sequuntur (opponitur enim immanitati) est illa animi morumque conformatio universa, qua homo quasi *magis homo* exsistit, notatque eam mansuetudinem urbanitatemque, quae doctrinâ, legibus etc. efficitur. Aliis in locis, ubi *literae* junguntur voci *humanitatis*, haec ipsa solum *urbanitatem* significat, vel *leporem*; ut Verrin. Or. III. 4. Plura dabit Ernestus Clav. Cic. s. humanitas fin. cf. Nepos in Attico c. 3. fin., ubi item humanitati subjicitur doctrina.

P. 42. *Inter deos certamen*] i. e. inter Neptunum et Minervam, de quo vid. Apollod. III. p. 192. Nonn. Dionys. XXXVII. 320. sq. 345. cf. Plutarchi Symposiacc. IX. 6. p. 741. p. 1063; quem locum non recte laudaverat Jo. Laur. Lydus de menss. vett. Romanorr. reprehensus hoc nomine a Roethero in annott. p. 50. Adde Symbol. et Mytholog. nostr. II. p. 640 sqq. 754. IV. p. 350 sqq. — Atque illud ipsum certamen tangere videt. T. Hemsterhusio

(ad Luciani Contempll. cap. 23. p. 522 Wetsten.) poëta in Catalectis:

„Quisquis Cecropias hospes cognoscis Athenas,
Quae veteris famae vix tibi signa dabunt,
Hasne Dei, dices, Coelo petiere relicto?
Regnaque (*rixaque* vel *rixane* Hemsterh.) partitis haec fuit una Deis?
Idem, Agamemnonias, dices, cum videris arces,
Heu victrix victa vastior urbe jaces!
Hae sunt, quas merito quondam est mirata vetustas.
Magnarum rerum magna sepulcra vides.“

Libuit enim integrum adscribere locum egregium, de quo ita Villoisonus in Prolegomm. ad Homerum p. LIII: „Mihi autem Graeciam peragranti semper occurrebat illud elegantissimum epigramma in Catalectis.“ Sequuntur versus poëtae, quos laudavimus. Extrema carminis eruditioribus in memoriam revocabunt verba Servii Sulpicii in Epistoll. famill. ad Ciceronem IV. 5. — „Post me erat Aegina, ante Megara, dextra Piraeeus, sinistra Corinthus — *cum uno in loco tot oppidûm cadavera projecta jaceant.*“

P. 42. *Ut ipsa — suos cives genuisse dicatur*] cf. Thucyd. L. I. c. 2. quem locum illustravit Wyttenbachius V. S. in Select. Hist. p. 359. comparato loco altero Thuc. II. 36. cf. Herodot. I. 56. ib. Wessel. et Valcken. Isocr. Paneg. p. 17. ed. Mor. Add. Meurs. de Fort. Ath. in Gronovii Thes. A. Gr. Vol. V. p. 682. et Longin. De Subl. Sect. XXIII. p. 93. ed. Toup.

